

Flygtningenævnets baggrundsmateriale

Bilagsnr.:	541
Land:	Pakistan
Kilde:	Landinfo
Titel:	Temanotat Pakistan - Ekteskab og skilsmisse
Udgivet:	24. juli 2020
Optaget på baggrundsmaterialet:	31. august 2020

LANDINFO
Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

Temanotat

Pakistan

Ekteskap og skilsmisse

24. juli 2020

© Landinfo 2020

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Landinfo er enhver eksemplarfremstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.

Alle henvendelser om Landinfos rapporter kan rettes til:

Landinfo

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

Storgata 33 A

Postboks 2098 Vika

0125 Oslo

Tel: 23 30 94 70

E-post: landinfo@landinfo.no

www.landinfo.no

Om Landinfos temanotater

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon (Landinfo) innhenter og analyserer informasjon om samfunnsforhold og menneskerettigheter i land som Utlendingsdirektoratet (UDI), Utlendingsnemnda (UNE) og Justis- og beredskapsdepartementet har behov for kunnskap om.

Landinfos temanotater er basert på opplysninger fra nøye utvalgte kilder. Opplysningene er behandlet i henhold til [anerkjente kvalitetskriterier for landinformasjon](#) og [Landinfos retningslinjer for kilde- og informasjonsanalyse](#).

Temanotatene bygger på både skriftlig og muntlig kildemateriale. En del av informasjonen som formidles, er innhentet gjennom samtaler med kilder på informasjonsinnhentingstreiser. Landinfo tilstreber bredde i kildetilfanget, og så langt mulig er det innhentet informasjon fra kilder som arbeider uavhengig av hverandre. Alt benyttet kildemateriale er fortløpende referert i temanotatene. Hensyn til enkelte kilders ønske om anonymitet er ivarettatt.

Notatene gir ikke et uttømmende bilde av temaene som undersøkes, men belyser problemstillinger som er relevante for UDIs og UNEs behandling av utlendingssaker.

Landinfo er en faglig uavhengig enhet, og informasjonen som presenteres, kan ikke tas til inntekt for et bestemt syn på hva praksis bør være i utlendingsforvaltningens behandling av søknader. Landinfos temanotater gir heller ikke uttrykk for norske myndigheters syn på de forhold og land som omtales.

About Landinfo's reports

The Norwegian Country of Origin Information Centre, Landinfo, is an independent body within the Norwegian Immigration Authorities. Landinfo provides country of origin information (COI) to the Norwegian Directorate of Immigration (Utlendingsdirektoratet – UDI), the Immigration Appeals Board (Utlendingsnemnda – UNE) and the Norwegian Ministry of Justice and Public Security.

Reports produced by Landinfo are based on information from carefully selected sources. The information is collected and analysed in accordance with [common methodology for processing COI](#) and [Landinfo's internal guidelines on source and information analysis](#).

To ensure balanced reports, efforts are made to obtain information from a wide range of sources. Many of our reports draw on findings and interviews conducted on fact-finding missions. All sources used are referenced. Sources hesitant to provide information to be cited in a public report have retained anonymity.

The reports do not provide exhaustive overviews of topics or themes, but cover aspects relevant for the processing of asylum and residency cases.

Country of Origin Information presented in Landinfo's reports does not contain policy recommendations nor does it reflect official Norwegian views.

Summary

The report provides an overview of the legislation, traditions and practices related to marriage and divorce in Pakistan. Almost all weddings in Pakistan are arranged, and weddings are usually marked in the form of a grand celebration, often with hundreds of invited guests. The report also includes a presentation of the most central ceremonies at wedding celebrations in Pakistan.

Sammendrag

Notatet gir en oversikt over lovgivning, tradisjoner og praksis knyttet til ekteskap og skilsmisse i Pakistan. De fleste ekteskap i Pakistan er arrangerte, og bryllup markeres normalt med en storslått feiring, ofte med flere hundre inviterte gjester. Notatet inneholder også en presentasjon av de meste sentrale seremoniene knyttet til bryllupsfeiring i Pakistan.

Forsideillustrasjon: «The bride going away with the groom to his house after a Muslim marriage in Pakistan.» Illustrasjonen er hentet fra Wikimedia Commons og kan brukes fritt (https://commons.wikimedia.org/w/index.php?search=marriage+pakistan&title=Special%3ASearch&go=Go&ns0=1&ns6=1&ns12=1&ns14=1&ns100=1&ns106=1#/media/File:Muslim_wedding_rukhsati.jpg).

Innhold

1 Innledning	7
2 Juridiske forhold og lovgivning	8
2.1 Lovgivning for religiøse minoriteter	8
2.2 Muslim Family Law Ordinance 1961 (MFLO 1961)	8
2.2.1 Ektefellenes religiøse bakgrunn og alder	9
2.2.1.1 Ekteskap mellom personer med ulik religiøs bakgrunn	9
2.2.1.2 Ekteskap med personer under lovlig ekteskapsalder	11
2.2.2 Polygami	12
2.2.3 Temporære ekteskap	12
3 Kulturelle forhold	13
3.1 Storfamilien	14
3.1.1 Endogam ekteskapstradisjon	15
3.2 Arrangerte ekteskap	17
3.2.1 «Love marriage»	18
3.2.2 Kaste	19
3.2.3 Overføring av materielle verdier i forbindelse med ekteskap	19
3.2.3.1 Medgift (<i>jahez</i>)	19
3.2.3.2 Brudepris (<i>mahr</i>)	20
3.2.3.3 Utgifter til feiring og seremonier	21
3.3 Tvangsekteskap	21
3.3.1 Tvangsekteskap blant medlemmer av den pakistanske diasporaen	23
3.3.2 «Gift med koranen» (<i>haq bakshish</i>)	25
3.4 Ekteskapsalder	25
3.5 Æresforhold og unges mulighet til å møtes på tvers av kjønn	26
3.6 Ære og alvorlig æresrelatert vold	27
3.6.1 Straffeforfølgelse av utenomekteskapelige seksuelle relasjoner (<i>zina</i>)	28
3.6.2 Æresdrap	29
3.6.3 Store mørketall	30
4 Bryllupsfeiring	31
4.1 Forlovelse (<i>mangni</i>)	33
4.2 Hennaseremonien (<i>mehndi</i>)	33
4.3 Signering av ekteskapskontrakten (<i>nikah</i>)	34
4.3.1 Ekteskapskontrakten (<i>nikahnama</i>)	34
4.4 Bruden forlater hjemmet (<i>rukhsati</i>)	35
4.5 Bryllupsfesten (<i>valima</i>)	35
5 Registrering av ekteskap	36
6 Skilsmisse	37
6.1 Ulike tilgang til skilsmisse for menn og kvinner	38
6.1.1 <i>Talaq</i>	38
6.1.2 Rettslig oppløsning av ekteskap	38

6.1.3	Delegert rett til skilsmisse	39
6.1.4	Khula	39
6.1.5	Gjensidig enighet (<i>talaq-i-tafweez</i> og <i>mubarat</i>).....	39
6.2	Skilsmisse for pakistanere bosatt i Norge.....	40
6.3	Registrering av skilsmisse	40
7	Referanser	42
7.1	Skriftlige kilder.....	42
7.2	Muntlige kilder	48

1 Innledning

Dette notatet gjør rede for juridiske og kulturelle forhold knyttet til ekteskap og ekteskapstradisjoner i Pakistan. Det omhandler både formelle rammer for inngåelse av ekteskap, seremonielle og enkelte forhold knyttet til tradisjoner og sosioøkonomiske forhold rundt ekteskapet som institusjon. I tillegg belyses noen aspekter ved lovverket og prosedyrene knyttet til skilsmisse.

Når det gjelder juridiske forhold som omtales i notatet, berører de i all hovedsak pakistanske muslimer, og i liten grad de religiøse minoritetene som er unntatt fra den sharia-baserte familielovgivning. Det forholder seg annerledes med kulturelle forhold knyttet til ekteskap. Disse er – med noen unntak – er i de fleste henseende felles og uavhengig av geografi, etnisitet og religiøs tilhørighet. I et par sammenhenger refereres det til det sentrale Punjab. Dette kun fordi det er der hvor majoriteten av befolkningen med pakistansk opprinnelse i Norge kommer fra.

Ekteskap og familie i Pakistan er et stort tema, og notatet gir ikke en uttømmende redegjørelse for alle juridiske og kulturelle forhold knyttet til ekteskapsinngåelse i Pakistan. Notatet tar først og fremst for seg forhold som er særlig relevant for utlendingsforvaltningen i Norge.

Notatet er basert på åpne og offentlig tilgjengelig skriftlige kilder. I tillegg bygger notatet på informasjon innhentet under informasjonsinnhentingsreiser til Pakistan, sist i november 2017. Notatet søker å gi informasjon av betydning for problematikk i utlendingssaker, men her er kildene til informasjon begrensede, fordi mange av de spørsmålene som utlendingsforvaltningen må ta stilling til ikke er relevante i en pakistansk kontekst. Felles for en del av problematikken er at den oppstår i møtet mellom pakistansk regelverk og tradisjoner på den ene side, og norsk lovgivning og forvaltning på den annen. I en del tilfeller finnes ikke kilder som kan gi etterrettelig og etterprøvbart informasjon. I andre tilfeller er informasjonen – ofte fra få kilder – basert på mer eller mindre kvalifiserte vurderinger som sjelden er basert på konkrete erfaringer. På de områder hvor informasjonen er begrenset, er en del av informasjonen i notatet supplert med eller basert på forfatterens egne erfaringer og informasjon fra samtaler med relevante myndigheter, uavhengige kilder og kontakt med representanter for ulike miljøer i Pakistan gjennom de siste 20 år.

En del av referansene er datert noen år tilbake. I all vesentlighet omtaler disse kulturforhold hvor endringer normalt skjer langsomt. Det vil i noen sammenhenger også gjelde for beskrivelser av rettspraksis, om den ikke er endret. I en del sammenhenger kan derfor eldre, veldokumentert kildemateriale ha interesse og være relevant for å beskrive dagens situasjon.

Dette notatet erstatter et temanotat fra 2015 med tittelen *Pakistan: Ekteskap og skilsmisse – juridiske og kulturelle forhold*.

2 Juridiske forhold og lovgivning

Det finnes ikke en felles familielov gyldig for alle pakistanere. The Muslim Family Law Ordinance (MFLO) bygger på prinsippene i sharia, og regulerer familierettslige forhold for muslimske pakistanske borgere. MFLO gjelder for alle pakistanske muslimer uavhengig av hvor de befinner seg; «wherever they may be» (MFLO 1961).

2.1 Lovgivning for religiøse minoriteter

Hindubefolkningen fikk sin ekteskapslov i mars 2017, som «enshrines the conditions for a valid marriage, and provides for official documentation that can be used to verify marital status» (BBC 2017). Sikhene i Punjab fikk en egen ekteskapslov i mars 2018. Den åpner for at «a legal document authorizing the matrimonial union, will then be issued by a registrar who will be appointed by the Punjab government» (The Times of India 2018).

En lov som regulerer ekteskap mellom kristne var per desember 2019 til behandling i parlamentet (Khokhar 2019b). Ahmadiyya-muslimene, som ikke anerkjennes som muslimer i Pakistan, organiserer selv sitt ekteskapsinstitutt og har etablert et eget ekteskapsregister ved sitt hovedsete i Rabwah (Chenab Nagar).

Landinfo besøkte ahmadiyya-samfunnets ekteskapsregister i Rabwah 2017. Norske myndigheter kan verifisere attester ved registret. Registeret fremstår som velordnet og ryddig (foto: Landinfo).

2.2 Muslim Family Law Ordinance 1961 (MFLO 1961)

Hovedintensjonen bak loven var blant annet å sikre kvinners ekteskapelige status gjennom krav til registrering av ekteskapet, å begrense barneekteskap og polygami, og å styrke kvinners posisjon, blant annet ved å utvide retten til skilsmisse. Tidligere var det et stort problem at ektemenn nektet å vedkjenne seg ekteskap. Det satte kvinner og eventuelle barn i en sårbar posisjon, både sivil- og strafferettslig, blant annet relatert til arverettigheter. MFLO bidro til utarbeidelsen

av en standard ekteskapskontrakt (*nikahnama*, se del 4.3.1) som skal benyttes i alle ekteskap inngått mellom muslimer i Pakistan.

2.2.1 Ektefellenes religiøse bakgrunn og alder

Nedenfor følger noen forhold knyttet til religiøs bakgrunn og alder i ekteskap under MFLO 1961 og i medhold av sharia, og som erfaringsmessig er av interesse for utlendingsforvaltningen.

2.2.1.1 Ekteskap mellom personer med ulik religiøs bakgrunn

Majoriteten av befolkningen i Pakistan (om lag 97 %) er muslimer. Flertallet er sunnier, mens omkring 20 % er shiaer. I tillegg til shiaene, er de største religiøse minoritetene hinduer, kristne og sikher. Ekteskap på tvers av de to islamske retningene sunni og shia er ikke uvanlig, mens ekteskap på tvers av religioner forekommer sjeldnere.

Sharia begrenser muligheten for muslimer til å inngå ekteskap med representanter for andre religiøse grupper. Ekteskap mellom en muslimsk mann og en ikke-muslimsk kvinne som tilhører «bokens folk» (kristne og jøder) er gyldig, og eventuelle barn vil anses som legitime, regnes som muslimer og ha arverett. En muslimsk kvinne kan derimot ikke inngå ekteskap med en ikke-muslimsk mann. Et slikt ekteskap er ugyldig og sosialt uakseptabelt, og barna får ikke arverettigheter. Det er rapportert om tilfeller av vold og overgrep som følge av ekteskap eller forhold mellom en muslim og en partner med religiøs minoritetsbakgrunn.¹ Om en kristen mann og en muslimsk kvinne, som etter det opplyste hadde giftet seg frivillig, ble rapportert slik i Asia News i 2019:

The young couple are married with an interreligious rite and each maintain their own faith. However, the girl's relatives oppose the marriage and accuse the Christian of kidnapping. The couple is forced to live in a secret location. He faced trial and their marriage was declared legal (Khokhar 2019a).

I sin årsrapport for 2017 meldte den kristne rettighetsorganisasjonen Centre for Legal Aid Assistance & Settlement (CLAAS) om tre hendelser som ble klassifisert som kidnapping/tvungen konvertering/ tvangsekteskap (CLAAS 2018, s. 1, 7).

Flere kristne organisasjoner har fortalt i møte med Landinfo (Lahore november 2017) at de var blitt kontaktet i forbindelse med anklager om tvangsgifte/ tvangskonvertering. Det viser seg ofte at det er lite organisasjonene kan gjøre, fordi jentene det gjelder står under et svært alvorlig (i noen tilfelle livstruende) press, og derfor ikke tør å bringe sakene inn for en domstol. En kristen

¹ Uavhengig av om forholdet eller ekteskapet er legalt i henhold til sharia.

parlamentariker (møte Lahore 2017) ga overfor Landinfo uttrykk for en mulig nyansering av årsakene til disse giftermålene og kvinnenens konvertering. Han mente at mange av ekteskapene ble inngått frivillig, og at dette fra kvinnenens side var en strategi for å få et bedre liv. Foreldrene rapporterte dette som tvang/kidnapping fordi bryter med lokal ærestankegang når jenter rømmer for å gifte seg. Om Landinfo forstår kilden korrekt, kan konvertering og giftermål med en sunni fremstå som en mulighet for sosial mobilitet for kristne.

Ekteskap mellom hindu-kvinner og muslimske menn forekommer, men er altså i strid med sharia. Det rapporteres om hindu-jenter som tvangskonverteres til islam. Slike saker kan ha ulik bakgrunn, og ulik grad av tvang. En del av sakene dreier seg om hindu-kvinner som forelsker seg i muslimske menn, og som konverterer for å kunne inngå ekteskap med dem. I andre tilfeller dreier det seg om kidnapping, tvangskonvertering og tvangsekteskap. Hensikten kan være å trakassere den hinduistiske minoriteten, skaffe familien billig arbeidskraft eller bidra til målet enkelte har om at den pakistanske befolkningen skal bestå utelukkende av sunnimuslimer. Hvis mannen skiller seg fra kvinnen, vil hun ikke kunne vende tilbake til sitt hinduistiske opphav. Alternativet blir derfor å leve som slave hos familien som kidnappet henne (samtale med menneskerettighetsadvokat i Lahore, april 2015). Det foreligger lite konkret informasjon om omfanget, men en talsperson for HRCP (Human Rights Commission of Pakistan) anslår antallet til å være cirka 20 tilfeller av tvangskonvertering hver måned (Javaid 2014). HRCP fremholder at

Unfortunately, no authentic data is available on forced conversions and forced marriages in Pakistan. Around one thousand cases of Hindu and Christian girls were estimated in the province of Sindh alone in 2018 (HRCP 2019, s. 119).

Det foreligger rapporter om at politiet enten nekter å registrere eller ikke følger opp anmeldelser (First Information Report (FIR)) når minoritetsfamilier henvender seg for å anmelde en kidnapping (HRCP 2019, s. 118–119). De ansvarlige for ugjerningene blir svært sjelden straffeforfulgt og dømt.

Ekteskap mellom sunnier og shiaer er relativt utbredt. Det vil ikke være krav om at kvinnen «konverterer», men parets barn vil tilhøre farens trosretning. En godt informert FN-kilde (møte mars 2014) mente at det er aksept for slike ekteskap både i lokalsamfunn og i storsamfunnet. Bakgrunnen for aksepten er at både sunnier og shiaer er muslimer og deler den grunnleggende forståelsen av islam og troens fem søyler². Det kan være unntak fra dette, eksempelvis innen konservative familier og grupperinger. Det finnes åpenbart sunnigrupper i Pakistan som mener at shiaer er å betrakte som frafalne.

² Islams fem søyler omfatter trosbekjennelsen, den rituelle bønningen, velferdsskatten (zakat), fasten og pilegrimsreise til Mekka.

Ekteskap mellom en muslim og en ahmadiyya er ulovlig, og forekommer sjelden (IRB 2009). Dette er bekreftet av sentrale ahmadiyya-ledere ved Landinfos besøk i Rabwah (møter i 2014 og 2017). Ingen av lederne kjente til ekteskap inngått i Pakistan hvor én av partene hadde konvertert til eller fra ahmadiyya.

2.2.1.2 Ekteskap med personer under lovlig ekteskapsalder

Islam setter ingen utvetydig eller absolutt grense for minimum ekteskapsalder, men det er et omforent krav at både brud og brudgom har nådd en viss mental, intellektuell og fysisk modenhet (pubertet).

I Pakistan, i henhold til Child Marriage Restraint Act (1929), er ekteskapsalder henholdsvis 16 år for kvinner og 18 år menn (Ijaz 2018). Et forslag til endring av lovens § 2A slik at minimum ekteskapsalder blir lik for begge kjønn, ble vedtatt i det pakistanske senatet i 2019 (Ahmad 2019). Lovforslaget er, etter det Landinfo kjenner til, ikke behandlet i nasjonalforsamlingen, og det kan forventes større motstand mot forslaget der enn i senatet. Enkelte senatorer uttrykte skepsis mot forslaget, og hevdet at «fixing puberty age 18 is against the Islamic teachings and would encourage sins in the society» (Ahmad 2019).

I 2010 ble forebygging av barneekteskap delegert til provinsene (Rehman 2019). Provinsforsamlingen i Sindh endret minimum ekteskapsalder i provinsen til 18 år for begge kjønn i 2013 (The Sindh Child Marriages Restraint Act 2013). Provinsforsamlingen i Balochistan skal ha vedtatt en tilsvarende lovendring (samtale kvinnerettsorganisasjon Islamabad, april 2015), men Landinfo har ikke funnet skriftlig kildemateriale som bekrefter dette.

Inngåelse av barneekteskap, både voksen-barn og barn-barn, er straffbart. Verge og den voksne ektefellen i et barneekteskap kan dømmes til fengsel og til bøter (samtaler med kvinnerettsorganisasjon i Islamabad; menneskerettighetsadvokat i Lahore, april 2015).

Samtidig er det åpenbart at mange pakistanere har oppfatninger om ekteskapsalder som er i strid med den nasjonale lovgivningen. Det inngås ekteskap mellom personer som er yngre enn de grenser ekteskapslovgivningen setter. Dette gjelder spesielt for jenter. I henhold til UNICEF ble over 20 % av pakistanske jenter gift før de fyller 18 år og 3 % før de fyller 15 år i 2017. Barneekteskap er mest utbredt i rurale områder (Girls not Brides u.å.).

Pakistans tidligere ambassadør til Washington påpeker at kartleggingen av barneekteskap er mangelfull, og at «especially in rural areas, [...] the reality may likely be worse» (Rehman 2019). Det er Landinfos erfaring at selv om barneekteskap er straffbart, regnes et «fullbyrdet» ekteskap likevel som juridisk gyldig. Ekteskapet oppløses ikke på bakgrunn av at en eller begge partene var under lovens minstealder da ekteskapet ble inngått.

2.2.2 Polygami

I henhold til islam kan en mann ha inntil fire koner, hvis han behandler alle likt og rettferdig. MFLO 1961 åpner for polygami i tråd med sharia, og prosedyrer for inngåelse av ekteskap for en allerede gift mann reguleres i MFLO artikkel 6. Mannen må fremme en grunnlagt søknad til det lokale Arbitration Council (AC) om han ønsker å inngå ekteskap med ytterligere en kone. AC er gitt vide fullmakter til å tillate polygami, og dersom kona eksempelvis er steril eller ikke kan ha seksuelt samvær, vil AC gi mannen tillatelse til å inngå et nytt ekteskap.

Statistikk over omfanget av polygami i Pakistan er begrenset, men estimerer antyder at andelen som lever i polygame ekteskap er nedadgående. Data fra den siste demografi og helseundersøkelsen antyder at om lag fire prosent av gifte kvinner mellom 15 og 49 år, og to prosent av gifte menn, lever i polygame ekteskap (PDHS 2017–18, s. 68). Andelene er redusert fra henholdsvis syv og fire prosent i 2007 (SIGI u.å.). Landinfo mener at det er grunn til å tro at polygami er mer utbredt på landsbygda enn i byene, og antagelig mindre utbredt i Punjab enn i de øvrige provinsene.

Selv om det i lovverket fastslås at første kone skal samtykke til at mannen tar seg kone nummer to, synes realitetene å være at det sjelden innhentes slikt samtykke. The Council of Islamic Ideology (CII), statens rådgivende organ i spørsmål som angår islam, har sågar kritisert kravet om godkjenning fra kone nummer én i tilfelle hvor ektefellen ønsker å ekte en kone til (Waqar 2017).

Samtykke gjør det enklere for AC å treffe en avgjørelse, men kone nummer én har begrensede muligheter til å forhindre at mannen tar seg flere koner, med mindre hun ønsker å ta ut skilsmisse (RDC 2014). Menn som bryter loven kan i prinsippet straffes med fengsel og bøter, men rettshjelpsorganisasjonen AGHS Legal Aid Cell er ikke kjent med tilfeller hvor det har skjedd (AGHS Legal Aid Cell u.å.b, s. 13). I 2017, i en dom fra en familierett Lahore som omtales som «a landmark ruling», ble for første gang en mann dømt til fengsel og bot for å ha giftet seg med kone nummer to uten sin første kones samtykke (DW 2017).

2.2.3 Temporære ekteskap

Mutah (fra arabisk *mut* 'a), *misyar*, *seegha* eller *feegha* er noen av betegnelse for en særskilt ekteskapskontrakt innenfor islam. Et *mutah*-ekteskap – som er den mest vanlige betegnelsen i Pakistan – innebærer at partene gir avkall på en eller flere rettigheter og fraskriver seg plikter som følger av et ordinært ekteskap mellom muslimer, for eksempel det å bo sammen, lik «nattfordeling» mellom koner i tilfeller av polygami, konas rett til bolig (*sukna*) og økonomisk støtte (*nafaqa*).

Kontrakten behøver ikke å være tidsbegrenset, men er normalt det og omfatter et relativt kort tidsrom. Slike temporære ekteskap omtales ofte som

bekvemmelighetsekteskap eller «ekteskap for reisende». Midlertidige ekteskap er omstridt innenfor alle islamske lovskoler, og er verken regulert i pakistansk familierett eller øvrig lovgivning.

Shiaer anser midlertidige ekteskap som gyldige, men i den grad ekteskapsformen praktiseres i Pakistan, er det mest sannsynlig blant enkelte grupper i det øvre sosioøkonomiske sjikt. En professor i antropologi ved Boston University påpeker at stigmaet knyttet til denne ekteskapsformen medfører at den er lite utbredt, og også at om den praktiseres, så holdes det hemmelig (IRB 2007).

De fleste sunnier anser ekteskapsformen som *haram* (ulovlig i henhold til islam) (Mahmood & Nye 2013). Det Mekka-baserte Islamic Jurisprudence Council slo imidlertid i 2006 fast at misyar er en legal form for ekteskap, og den egyptiske islamske teologen Yusuf al-Qaradawi har påpekt at «such marriage may be somehow socially unacceptable, but there is a big difference between what is Islamically valid and what is socially acceptable» (Ahmad 2009). En talsperson for UK Islamic Sharia Council mener at tidsbegrensningen innebærer at mutah «is equal to prostitution because of the time limit applied to the union» (Mahmood & Nye 2013).

Landinfo er ikke kjent med informasjon som indikerer at denne ekteskapsformen er særlig utbredt i Pakistan, heller ikke blant den shiamuslimske delen av befolkningen. En av de største gruppene shiaer i Norge er etniske hazaraer med familiehistorisk tilknytning til Afghanistan og Pakistan. Ifølge en professor i konfliktstudier ved Saint Paul University praktiseres midlertidige ekteskap blant hazaraer i det sentrale og nordlige Afghanistan, spesielt blant «powerful Hazaras and among a lot of mullahs» (IRB 2012). Landinfo er ikke kjent med informasjon som tilsier at denne ekteskapsformen praktiseres blant hazaraer i Quetta i Balochistan, en by hvor enkelte hazaraer med oppholdstillatelse i Norge inngår ekteskap.

3 Kulturelle forhold

Familierett er et av hovedområdene i shariaetten. Familien har en spesiell plass innenfor islam, og ekteskapsinstitusjonen er ekstremt viktig. I Pakistan er ekteskapet den eneste sosialt og juridisk aksepterte ramme for seksualliv mellom to personer av ulikt kjønn. Dette gjelder ikke bare for den muslimske befolkningen, men også for alle de etniske og religiøse minoritetene i Pakistan.

Innenfor islam er det ansett som en plikt å gifte seg, for både kvinner og menn, om det ikke foreligger fysiske eller økonomiske hindringer (Winther 2006, s. 91). I demografi- og helseundersøkelsen fra 2016–17 oppga omkring 60 % av pakistanske kvinner mellom 15–49 år at de var gift da de ble intervjuet. Tilsvarende andel for menn var ca. 50 %. De aller færreste pakistanere forblir

imidlertid ugift. I samme undersøkelse oppga bare 1,9 % av kvinnene og 2,1 % av mennene i aldersgruppen 45–49 at de aldri hadde vært gift (PDHS 2017–18, s. 72).

Ekteskapet sikrer og styrker familien som den definitivt mest sentrale sosiale enheten i en muslimsk samfunnsorden, og forpliktelsene og forventningene til reproduksjon er klare:

Marriage is not only a religious duty, it is a social obligation besides being the main medium for sexual relationship and procreative activities (Malik 2008, s. 142).

Kvinner bærer et særskilt ansvar for reproduksjon:

The dominant expectation on them is that through marriage, they become sexually available to their husbands and bear children, preferably sons, within a stable marital union (Hamid, Stephenson & Rubenson 2011).

Å finne akseptable ekteskapskandidater til ugifte familiemedlemmer, regnes som en av familiens viktigste oppgaver, og en ekteskapsinngåelse symboliserer at familien (særlig foreldrene) har fullført sin sosiale og religiøse plikt (Zaman, Stewart & Zaman 2006; Critelli 2012; Oxfam 2018, s. 14). Kunnskap om kommende svigerfamilie er svært viktig ved arrangerte ekteskap. Det vil normalt ta tid å få forhandlet fram en avtale om ekteskap (se del 3.2).

Enhet, samhold og ære er grunnleggende verdier for alle familier i det strengt patriarkalske pakistanske samfunnet. Menns overordnede posisjon inkluderer en spesifikk forventning om at de forvalter familiens ære. *Purdah* er en sentral rettesnor i menns æresforvaltning. *Purdah*³ er et sett sosiale og moralske koder for atferd mellom kvinner og menn (Moen 2009, s. 27). Slik Landinfo kjenner forholdene i Pakistan, er imidlertid *purdah* først og fremst en tradisjon som dreier seg om kontroll over kvinnelige familiemedlemmers seksualitet og begrenser deres adferd og bevegelsesmuligheter. Det er et betydelig press på kvinner knyttet til forvaltning av familiens (menns) ære (Bari 2000). Dersom en kvinne ikke holdes i *purdah* (bak forheng/gardin) – i realiteten at hun ikke følger reglene for akseptert atferd overfor utenforstående menn – kan det få store og alvorlige konsekvenser for familiens ære og kvinnen selv (se del 3.6).

3.1 Storfamilien

Storfamilien består av foreldre, deres gifte sønner med familie og ugifte barn. Den er – uten sammenlikning – den viktigste sosiale institusjonen i Pakistan. Andre

³ *Purdah* kan oversettes med gardin, forheng. Ifølge Store norske leksikon er *purdah* det islamske prinsippet om adskillelse mellom kjønnene. At muslimske kvinner dekker seg til og bruker slør eller hodetørkle, er del av påbudet om *purdah* (Vogt 2018).

slektninger, som enker og skilte døtre, kan også inngå i en storfamilie. Idealet, uansett kaste og klasse, by eller landsbygd, er at ingen skal bo alene. Storfamilien er patrilineær, og kvinner flytter til mannens hushold etter ekteskapsinngåelse (patrilokalitet). Normalt innebærer et ekteskap både mental og økonomisk løsrivelse, og opphør av kvinnens rettigheter og plikter overfor sin biologiske familie. I transnasjonale ekteskap, der ektemannen flytter til kvinnens hjemland, forekommer det at han flytter til sin svigerfamilie, noe som kan resultere i frustrasjon og sosial ubalanse (Charsley 2005).

Urbanisering har bidratt til at et økende antall pakistanske familier bor i separate hushold. Slike enheter er imidlertid ikke tradisjonelle kjernefamilier i vestlig forstand, det vil normalt være medlemmer av storfamilien i boenheten (samtale internasjonal NGO Islamabad, april 2015). I alle viktige sosiale og økonomiske henseende er familiemedlemmene knyttet til sin fars hushold, og vil både oppfattes som og opptre som en enhet overfor utenforstående.

Storfamiliens posisjon er sentral i svært mange sammenhenger, men spesielt i forbindelse med konflikter, dødsfall og ekteskap. Storfamiliens anseelse og interesser står i alle sammenhenger over og prioriteres før enkeltindividers. Dette gjelder også for ekteskap, og det er først og fremst gjennom ekteskap at forbindelsene mellom familier og større slektsgrupper vedlikeholdes og konsolideres.

3.1.1 Endogam ekteskapstradisjon

Endogami innebærer preferanse for ekteskapspartnere som tilhører samme gruppe; det vil normalt si ekteskapsallianser som ikke krysser klasseskiller. Alle etniske og religiøse grupper i Pakistan praktiserer tradisjoner hvor valg av ekteskapspartner innenfor egen slektskapsgruppe er foretrukket, dog i ulik grad (Hussain 1999). Tradisjonene åpner både for såkalte kryss- og parallellsøskenbarnekteskap, noe som innebærer at ekteskap med alle kategorier søskenbarn av ulikt kjønn, er tillatt. Både i urbane og rurale områder er ekteskap med søskenbarn på farssiden mest utbredt (PDHS 2017–18, s. 70).

Det foreligger neppe representative tall for utbredelsen av giftemål mellom parter fra samme slektsgruppe i Pakistan. De erfaringer Landinfo har, kan imidlertid indikere at omfanget av søskenbarnekteskap er nedadgående, men at det fremdeles er grunn til å anta at en betydelig andel av ekteskapene inngås mellom parter som er i nær slekt med hverandre (heretter familieekteskap). Mye tyder på at det også inngås færre søskenbarnekteskap blant den pakistanske diasporaen i Norge (Utrop 2020). I en studie blant innflytterkvinner i Karachi i 1995 fant tidligere seniorforsker ved Wollongong University professor Rafat Hussain (Hussain 1999) at «More than half of the respondents [...] had a consanguineous marriage, over 90% of which were first cousin unions». Hussain refererte i studien til Pakistan Demographic and Health Survey (PDHS) 1990–91, som baserte seg

på informasjon fra over 6600 kvinner, og som viste «[...] that two-thirds of marriages in Pakistan are consanguineous».

I tilsvarende PDHS for 2006–07 heter det (s. 70):

Pakistan has one of the highest reported rates of consanguineous marriages in the world. [...] The results show that more than half of all marriages (61 percent) are between first and second cousins. First-cousin marriages are more common on the father's side (32 percent) but also occur between first cousins on the mother's side (21 percent).

I underkant av 30 år etter at Hussain refererte PDHS 1990–91, heter det i PDHS 2017–18 at (s. 69):

Pakistan has a high rate of consanguineous marriages. Table 4.5 provides data on marriages between relatives as reported by ever-married women age 15-49 and shows that marriages to first cousins are common; 29% of women marry first cousins on their father's side, and 21% marry first cousins on their mother's side.

De viktigste grunnene til hyppigheten av familieekteskap er antagelig sosiokulturelle, og i mindre grad økonomiske eller religiøse (Hussain 1999). En av Hussains respondenter ordla seg slik: «I do not think people go for consanguineous marriage because it is a *sunnat*⁴, but they do it mainly because they want to enhance their family relationships».

Selv om ansvaret for og retten til å bestemme over en kvinne overføres til andre mannlige familiemedlemmer ved familieekteskap, hersker det rotfestede forestillinger om at slike giftermål er et godt utgangspunkt, både for forholdet mellom ekteskapspartnerne, for ektefellenes relasjoner til øvrige familiemedlemmer og for relasjonene ellers mellom øvrige familiemedlemmer. Slektskapsbåndene styrkes, og det vil være flere potensielle meglere med kjennskap til hverandre i tilfelle en konflikt skulle oppstå. Familieekteskap bidrar antagelig også til å bevare og konsolidere interne maktstrukturer i familier og at tradisjonen med arrangerte ekteskap ikke svekkes.

Samtidig som familieekteskap forhindrer splittelser av eiendommer gjennom arv og sikrer kontroll over ressurser, fører de antagelig til at både brudepris og medgift blir mer overkommelig (Moen 2009, s. 74; Critelli 2012).

En betydelig andel av den pakistanske befolkningen ser altså familieekteskap som et grunnlag for stabilitet. Samtidig medfører slektskapet at det er vanskelig –

⁴ Et religiøst påbud/anbefaling.

spesielt for kvinner – å motsette seg et forslag til ekteskapsinngåelse, da dette impliserer en negativ kommentar til nærmeste slekt.

Sanksjonene ved å motsette seg et familieekteskap kan være skjebnesvanger sosial utstøtelse, og i noen tilfeller alvorlig fysisk og psykisk vold:

Actions that counter norms and customs such as resisting parental choice of marriage partner and seeking divorce are significant factors in crimes of honor and other acts of violence against women (Critelli 2012).

3.2 Arrangerte ekteskap

De aller fleste ekteskap som inngås i Pakistan er arrangerte, i den forstand at de inngås etter avtaler mellom familier. Et ekteskap anses mer som en allianse mellom to grupper enn som en formalisering av en følelsesmessig relasjon mellom to individer (Qadir et al. 2005; Oxfam 2018, s. 8). Et ekteskap er en betydningsfull stadfestelse av en eksisterende allianse, eller etablering av en ny, og ofte resultat av forhandlinger hvor både «politikk»⁵, økonomi, religion og moral har stått på agendaen.

Det er helt essensielt at en avtale om et ekteskap utad fremstår som en familiebeslutning, og således bidrar til å sementere familiens status som en solid enhet. Det er antagelig betydelige forskjeller med hensyn til i hvilken grad partene selv har anledning til å påvirke valget av ektefelle. Ifølge PDHS 2017–18, som baserer seg på svarene fra omkring 10.000 kvinner, er andelen kvinner «who had a say in choosing their husband»⁶ større blant kvinner med høyere utdanning, enn blant kvinner uten utdanning, henholdsvis 92 % og 75 % (s. 70). Kvinners medbestemmelse er ulik i ulike regioner. Over 90 % av kvinnene i Azad Jammu and Kashmir og Islamabad rapporterer å ha noe de skulle ha sagt i valg av partner, mens 63 % kvinner i stammeområdene i Khyber Pakhtunkwa sier det samme (s. 70). Landinfo mener det kan være grunn til ikke å tolke «to have a say» som om kvinnene faktisk kan påvirke beslutningen om ekteskapspartner. En Oxfam-studie (2017) fra fire distrikter i Punjab og Sindh blant jenter som ble gift før de fylte 18, indikerer at disse jentene hadde liten innflytelse på valg av partner: «Both girls and heads of the girls' households indicate that usually girls do not have an influence on the time of marriage and the person to be married to.» Samtidig heter det:

Interestingly, a relatively high number of girls, especially in Punjab, indicate being consulted on when and whom to marry, which seems to be contradictory. It is important to better understand the nature of this

⁵ I betydningen strategiske disposisjoner i en lokal kontekst.

⁶ Hva «to have a say» betyr spesifiseres ikke nærmere.

consultation, why it apparently does not influence decision making (Oxfam 2017).

Det er grunn til å anta at muligheten til å «bli hørt» i tilknytning til ekteskapsforberedelser øker med alderen.

I konservative miljøer, eksempelvis blant pashtunere i Khyber Pakhtunkhwa, er det antagelig ikke uvanlig at de som skal gifte seg, verken har møtt eller kjenner sin fremtidige ektefelle. En pashtunsk mann fra Dir beskriver hvorledes han ble gjort kjent med sitt forestående giftermål: «One day I came home and my mother told me about my engagement. I couldn't dare to ask her about the girl? I went to my sister and she told me the details» (Sajid 2017).

Det foreligger begrenset informasjon om menns muligheter til å påvirke valget av livsledsager. Landinfos erfaringer indikerer at menn i større grad enn kvinner gis anledning til å påvirke partnervalg. Det er samtidig åpenbart at det finnes liberale miljøer⁷, hovedsakelig i de store byene, hvor kvinners synspunkter og følelser knyttet til valg av ektefelle tillegges avgjørende vekt. Professor Iftikhar Malik (2008, s. 142) påpeker også at for personer fra øvre middelklasse og overklassen, tillegges ekteskapskandidaters meninger større vekt. Det vil imidlertid være store variasjoner mellom ulike familier og mellom rurale og urbane områder. Professor Saima Hamid og hennes kolleger (Hamid, Stephenson & Rubenson 2011) påpeker at det generelle konformitetspresset mot kvinner er sterkt på «less educated women belonging to poor families».

Landinfos erfaringer er at personer som har vært gift tidligere har større innflytelse på valg av ekteskapspartner. Den sosiale markeringen av bryllupet der en av eller begge parter har vært gift tidligere er normalt også mindre omfangsrik.

En kvinneorganisasjon (samtale i Islamabad april 2015) mente det er en utvikling i retning av at de unge blir hørt og kan påvirke valg av ektefelle. Uavhengig av i hvilken grad partene har hatt innflytelse på partnervalget, vil familiene deres alltid tilstrebe å fremstille et ekteskap som en familiebeslutning.

3.2.1 «Love marriage»

Et ekteskap hvor partene selv har valgt hverandre omtales ofte som et «love marriage», som etter alt å dømme først og fremst er fenomen i mellom- og overklasse i de større byene. I en studie av medgiftstradisjoner på landsbygda i Punjab hevder den japanske forskeren Momoe Makino at kjærlighetsekteskap «is quite unimaginable» (Makino 2014, s. 8).

⁷ Liberale miljøer vil i denne sammenheng bety den kulturelle og økonomiske eliten.

Uavhengig av utbredelse, er aksept fra de involverte familiene en forutsetning for stadfestelse av et kjærlighetsekteskap i tråd med tradisjoner. Det betyr at den potensielle partnerens sosiale status, utdannelse og religion ikke må oppfattes å være i strid med de respektive familiers oppfatning av egen posisjon. Ekteskapet vil altså fremstå som arrangert⁸, selv om det dreier seg om et kjærlighetsekteskap. Malik hevder at «Many middle-class and upper-class marriages, despite a veneer of being arranged, are increasingly personal choices» (2008, s. 142).

3.2.2 Kaste

Særlig på den pakistanske landsbygda er det tradisjon for å legge stor vekt på kastetilhørighet ved valg av ektefelle: «Caste based endogamy is one of the main characteristics of traditional caste system practiced in rural Pakistan» (Usman & Amjad 2013). Sosial mobilitet hevdes ikke å endre dette:

Educational, economic or professional accomplishments of the members of service providing quoms do not affect the structure of caste based endogamy in Punjabi villages (Usman & Amjad 2013).

En del pakistanere bestrider at kastetilhørighet har betydning, og argumenterer med at kaste er en hinduistisk etterlevning og i strid med islam. Likevel synes kastetilhørighet å være et viktig kriterium ved valg av ekteskapspartner. Selv om kastesystemet er i endring, gjøres det grundige undersøkelser av kastetilhørigheten til aktuelle ekteskapskandidater og i enkelte miljøer tas det som en selvfølge at kastereglene følges (Moen 2008, s. 68).

3.2.3 Overføring av materielle verdier i forbindelse med ekteskap

En del av forhandlingene i tilknytning til ekteskap dreier seg om to typer transaksjoner. Den første er avklaring av medgift (*jahez*), det vil si hva kvinnen bringer med seg av materielle verdier inn i sin nye familie, og den andre fastsettelse av den såkalte brudeprisen (*mahr/mehr*). Et tredje viktig forhold er utgifter til den sosiale markeringen av ekteskapet.

3.2.3.1 Medgift (*jahez*)

Jahez (medgift) er verdier som overføres fra brudens familie til brudgommens i forbindelse med inngåelsen av et ekteskap. Medgiften kan utgjøres av et bredt spekter av verdier; alt fra penger, klær, redskaper, møbler og jordeiendommer til

⁸ «Fremstå som arrangert» vil i denne sammenheng inkludere tilfelle hvor familiens overhoder (menn) offentlig kan medgi at bruden/brudgommen har tatt valget helt på egenhånd. Det sentrale at partneren er «godkjent».

kjøretøyer. Minimum er, ifølge en FN-kilde (møte i mars 2014), at brudens familie finansierer møbler til parets soverom.

Jahez kan representere en uforholdsmessig økonomisk belastning for kvinnens familie, og også bli kilde til konflikt (Gulzar et al. 2012). Tradisjonen kan i sin ytterste konsekvens føre til at enkelte kvinner forblir ugift fordi familien ikke har råd til utgiftene ekteskapsinngåelsen medfører. For fattige familier kan såkalte *watta satta*-ekteskap være en løsning for å redusere utgifter i forbindelse med ekteskap (Makino 2019).⁹ På 1970-tallet ble det introdusert en egen lov (Dowry and Bridal Gifts (Restriction) Act 1976) for å redusere de store økonomiske belastningene som normalt er knyttet til et bryllup, men også for å markere at medgift er en hinduistisk praksis. I loven – som ikke gjelder for brudepris (§ 2) – ble det satt en maksimumsgrense på PKR 5000 (ca. NOK 300) for den samlede verdi av medgift og gaver. Law and Justice Commission of Pakistan foreslo i 1992 å heve maksimumsbeløpet til PKR 50 000 for ekteskap inngått i en by og til 20 000 om ekteskapet inngås på landsbygda, men loven fra 1976 gjelder fremdeles (Shah 2017).

Vold mot kvinner og sågar drap som følge at medgiften oppfattes som utilstrekkelig, er ikke ukjent (Ghoury & Abrar 2010). Ifølge en artikkel i Gulf News som siterer en rapport fra The Express Tribune, blir det rapportert over 2000 medgiftsrelaterte drap hvert år (Khan 2018). Det er ikke utelukkende ektemenn som står bak overgrep som kan knyttes til medgift, også andre medlemmer av mannens hushold kan stå bak (Ali et al. 2013). I noen tilfeller fremmes det ytterligere krav om medgift i etterkant av ekteskapsinngåelsen. Dersom kravene ikke innfris, kan kvinnen utsettes for vold (samtale FN-organisasjon i Islamabad, mars 2014).

Jahez er ikke, i motsetning til brudeprisen (mahr), med i ekteskapskontrakten, siden den ikke er en islamsk tradisjon (se del 4.3).

Landinfos erfaringer tilsier at lovverket har liten praktisk betydning. Selv om medgift ikke er en islamsk tradisjon, har selv The Council of Islamic Ideology etter en gjennomgang av Dowry and Bridal Gifts (Restriction) Act 1976 «observed that the said Act is unrealistic and cannot be strictly enforced due to deep-rooted custom of giving of dowry by the parents/guardian of bride» (Law and Justice Commission of Pakistan u.å.).

3.2.3.2 Brudepris (*mahr*)

Brudepris er en juridisk forpliktelse i henhold til sharia, og er kvinnens særeie. Mahr skal være en kvinnes «forsikring» i tilfelle hun blir enke eller ektemannen skiller seg fra henne. Intensjonen er også at mahr skal tjene som et hinder for at

⁹ En ordning hvor to familier utveksler bruder, og hvor de to medgiftene utligner hverandre.

mannen skal ta ut skilsmisse. Størrelsen på brudeprisen skal angis i ekteskapskontraktens punkt 18. Størrelsen på mahr varierer, men er generelt så lavt at den verken representerer et reelt sikkerhetsnett for kvinnen om hun blir enke eller skilt, eller en barriere for at menn tar ut skilsmisse. I boka *Transnational Pakistani Connections: Marrying 'Back Home'* fastslår Katharine Charsley at mahr ofte ikke fungerer etter hensikten, verken for kvinner i Pakistan eller for kvinner i transnasjonale ekteskap med menn fra Pakistan (Charsley 2013, s. 135). Videre er det ikke noe hinder for at de kommende svigerfamiliene blir enige om å avstå fra mahr eller å sette den til en symbolsk sum.

3.2.3.3 Utgifter til feiring og seremonier

Pakistanske familier legger meget stor vekt på å markere ritualer og feiring rundt en ekteskapsinngåelse. Dette må sees i sammenheng med viktigheten av ekteskapsinstitusjonen som sådan, og behovet for og viktigheten av å «annonserer» en allianse mellom to familier eller en konsolidering av en familie. En ekteskapsfeiring kan videre ses som et medium for å signalisere sosial og økonomisk status.

For å redusere de økonomiske belastningene for ulike ritualer knyttet til ekteskap (se del 4), ble det i 1997 vedtatt en lov som skulle redusere utgiftene til slike seremonier (Marriages (Prohibition of Wasteful Expenses) Act 1997). Det finnes også lokale lover både i Punjab og Khyber Pakhtunkhwa ment til å begrense utgifter til ekteskapsfeiring. I henhold til Punjab Marriage Functions (Prohibition of Ostentatious Displays and Wasteful Expenses) Act, 2003 er det eksempelvis ikke lovlig å servere mer enn «'one dish' during marriages» (Shah 2018). Landinfos klare inntrykk er disse lovene brytes nærmest systematisk, uten konsekvenser.

3.3 Tvangsekteskap

Det pakistanske samfunnet er kollektivistisk, strengt patrilineært og patrilokalt. I kombinasjon med arrangerte ekteskap legges det ekstremt sterkt vekt på individers – spesielt kvinners – lydighet og pliktoppfyllelse. I slike samfunn kan det være vanskelig å trekke klare grenser mellom tvang og frivillighet i forbindelse med en ekteskapsinngåelse. Fordi kravene til lojalitet til familien er så sterke, og vissheten om muligheten for livsødeleggende og fatale konsekvenser er til stede, vil individene nesten aldri tilkjennegi at de har vært utsatt for utilbørlig press eller tvang.

Tvangsekteskap er betegnelse på ekteskapsinngåelser der den ene eller begge partene tvinges inn i ekteskapet mot sin vilje. Aurat Foundation¹⁰ definerer tvangsekteskap slik:

One or both of spouses do not consent to the marriage and some level of duress is involved. Duress can be either physical or emotional or both. In some instances, there may be a threat of violence, adverse repercussions, or social/familial boycott should one or both refuse to marry the other (Zaman 2014, s. 3).

Ekteskap uten partenes samtykke er i strid med sharia og en rekke bestemmelser i den pakistanske straffelovens kapittel 16 og 20, som regulerer ulike former for tvang i tilknytning til ekteskapsinngåelse (Pakistan Penal Code 1860). Det er et eksplisitt krav at begge parter samtykker til ekteskapet. Et ekteskap som er inngått ved tvang er ugyldig, så lenge det ikke er fullbyrdet ved samleie. En High Court i Sindh behandlet nylig en sak hvor gyldigheten av et ekteskap mellom en 14 år gammel jente og en mann som skulle ha kidnappet henne ble prøvet og illustrerer at terskelen for å anse et ekteskap som ugyldig:

The judges, however, ruled that the marriage between Younus and her abductor, Abdul Jabbar, was legal under Sharia law because she had already experienced her first period (Caruso & Gralki 2020).

Uavhengig av om ungjenta var blitt kidnappet eller ikke, illustrerer saken hvor høy terskelen kan være for å anse et ekteskap som ugyldig, eller inngått uten en eller begge parters samtykke – ikke bare i rettsapparatet, men blant store deler av befolkningen. Jenta var 14 år, det vil si fire år yngre enn legal ekteskapsalder etter den lokale ekteskapslovgivningen i Sindh-provinsen.

Hovedsakelig som en konsekvens av fravær av egenrapportering, er omfanget av tvangsekteskap i Pakistan ukjent. Mørketallene er med stor sannsynlighet svært høye. Flere organisasjoner registrerer saker som omhandler vold mot kvinner, deriblant tvangsekteskap, men så langt Landinfo er kjent med problematikken, foreligger ikke representativt tallmateriale. De tall som foreligger gjelder i svært liten grad tvang i det som utad fremstår som helt ordinære arrangerte ekteskap, men refererer til spesifikke kategorier ekteskap hvor tvangen er iøynefallende eller helt åpenbar, eksempelvis mellom svært unge hindujenter i Sindh-provinsen som har blitt tvangskonvertert, og så blitt gift med muslimske menn:

Pakistan has recently witnessed a large number of cases of abductions and forced conversions and subsequent marriages of girls from minority communities. Finding reliable data on this issue is difficult. However, according to a US-based Sindhi Foundation, over 1000 young Sindhi Hindu

¹⁰ Aurat Foundation er en lokal NGO som har jobbet med likestilling og kvinners rettigheter i Pakistan siden 1986.

girls between the ages of 12 and 28 have been abducted, forcibly married and converted to Islam. A 2015 report by the South Asia Partnership-Pakistan in collaboration with Aurat Foundation found that that at least 1,000 girls are forcibly converted to Islam in Pakistan every year. The report said the conversions take place in the Thar region, particularly in the districts of Tharparkar, Umerkot, Ghotki, Sanghar, Jacobabad and Mirpur Khas (South Asia Monitor 2019).

Omfanget av tvangsekteskap reflekteres neppe i antall saker håndtert av politiet eller behandlet i rettsapparatet. En må gå ut ifra at få går til det drastiske skrittet å anmelde sine nærmeste slektninger for å ha tvunget dem inn i ekteskap de ikke ønsker. De få sakene som behandles, av et ofte inkompetent rettsapparat, hører gjerne til ovennevnte kategori, altså tvangsekteskap mellom en minoritetskvinne og en muslimsk mann (Ackerman, Johns & Rehman 2018, 9–11).

Implementeringen av lovverk mot tvangsekteskap er mangelfull, og kun et fåtall saker kommer til påtale eller domfellelse. Slik Landinfo forstår problematikken, er årsakene til at sakene sjelden kommer til behandling, og den behandlingen de får i rettsapparatet, til en viss grad sammenfallende med årsakene til manglende rapportering om tvang i ordinære ekteskapsarrangementer. De er først og fremst knyttet til det skarpe skillet mellom privat og offentlig sfære i Pakistan, og til presset fra konservative muslimske miljøer. Lovbruddet finner sted i den private sfære, og i tillegg har pakistanske myndigheter alltid vært svært tilbakeholdne med å blande seg inn i saker hvor tradisjon og det som kan fremstå som religion utgjør et sentrale elementer.

3.3.1 Tvangsekteskap blant medlemmer av den pakistanske diasporaen

Det er gjennom mange år blitt rapportert om pakistanske familier i utlandet som tar med seg barna sine til hjemlandet, fratar dem reisedokumenter, og presser/ tvinger dem til å inngå ekteskap mot sin vilje (U.S. Department of State 2014). Britiske myndigheter registrerte 439 tvangsekteskapssaker med forbindelse til Pakistan i 2017. Sakene omhandler også saker hvor ofrene ikke reiste til Pakistan. «Over 85% of cases were dealt [sic] entirely in the UK, preventing the marriage before it was due to take place or after the marriage where the victim was being forced to sponsor a spousal visa» (UK FCO 2018, s. 12). I 2018 registrerte britiske myndigheter 796 saker med forbindelse til Pakistan hvor tvangsekteskapsenheten ga råd eller bistand (UK FCO 2019).

For Norges vedkommende, rapporterte Kompetanseteamet mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og negativ sosial kontroll (KTKN 2019, s. 16) blant annet følgende om 118 saker med referanse til Pakistan og andre land: «Sakene knyttet til personer med opprinnelse fra Pakistan, Syria, Irak og Afghanistan omhandlet oftest gjennomført tvangsekteskap, frykt for tvangsekteskap og trusler/vold.».

Pakistanske familier med oppholdstillatelse i Norge og andre vestlige land kan utsettes for press fra slekt i hjemlandet for å bistå familiemedlemmer som ønsker å migrere (Winther 2006, s. 14). Oppholdstillatelse kan oppnås ved familiegjenforening, noe som kan resultere i press mot ugifte ungdommer, eksempelvis i Norge, om å inngå giftermål med personer i familiens nære nettverk i Pakistan.

Personer som er utsatt for press om ekteskap ønsker ofte ikke å gi opplysninger om dette til offentlige myndigheter. Det kan være flere grunner til at en person utsatt for ubehagelige krav om ekteskap ikke gir informasjon om dette eller ikke ber om assistanse, for eksempel fra ordninger etablert av myndighetene i landet de bor i. Landinfo mener at årsaken først og fremst er ekteskapskandidatenes visshet om kollektivets betydning og frykt for konsekvensene av å opponere.

KTKN poengterer at:

Å avdekke tvangsekteskap i familieinnvandringsaker er krevende og primært basert på indikatorer ettersom de færreste våger å opplyse direkte om tvangsekteskap til utlendingsmyndighetene, blant annet på grunn av fare for represalier (KTKN 2019, s. 12).

Politiadvokat Terje Bjøranger i Kripas er antagelig den i Norge som har størst erfaring fra saker hvor utilbørlig press om å inngå ekteskap kan være et element. Han har ved flere anledninger avgitt forklaring for domstolene. I en dom fra Oslo tingrett (2019, s. 7) siteres han slik:

Mange barn som vokser opp i Norge blir overrasket når foreldrene tar opp at det er ønsket at de gifter seg med en gitt person, fordi de har oppfattet foreldrene som moderne. Han forklarte også at terskelen for å innrømme at man har blitt utsatt for press om valg av partner er høy, og at unge mennesker som har blitt utsatt for press ofte opptrer ambivalent. Forklaringer om tvang trekkes ofte når den unge forstår at det ikke er mulig å få hjelp uten at foreldrene får kjennskap til det.

Data fra Statistisk Sentralbyrå indikerer at

60 prosent av norskfødte med innvandrerforeldre fra Pakistan som var registrert gift per 1. januar 2019 hadde en ektefelle som var innvandrer, 32 prosent valgte en norskfødt med innvandrerforeldre mens kun 8 prosent hadde en ektefelle som tilhørte den øvrige befolkningen (Kirkeberg, Dzamarija, Lunde Bratholmen og Strøm 2019, s. 33).

3.3.2 «Gift med koranen» (*haq bakshish*)

En kvinne kan bli «gift med koranen» (*haq bakshish*). Dette innebærer ikke ekteskap i noen forstand, derimot at kvinnen sverger å vie sitt liv til koranstudier (innenfor en familiær ramme), og *ikke* gifter seg med en mann.

Landinfo inntrykk er at fenomenet ikke er utbredt, og først og fremst praktiseres blant velstående familier på landsbygda i Sindh. I en samtale med Landinfo (november 2012) hevdet en kvinnerettsorganisasjon at det er familier med store jordeiendommer som innlemmer sine døtre i slike «ekteskap». Mye kan tale for at familier som pålegger sine døtre å inngå en slik «pakt» først og fremst har økonomiske beveggrunner. Kvinnerettsorganisasjonen (november 2012) hevdet at dette utelukkende dreier seg om grådighet og kontroll over materielle verdier, og ikke har noe med religion eller kultur å gjøre. Haq bakshish innebærer at kvinnen forblir i sin fars hus, noe som både innebærer at familiens arbeidsstokk ikke reduseres og at utgifter knyttet til et ordinært ekteskap «spares». En kvinne gift med Koranen fratas i realiteten sin arverett, og ordningen forhindrer overføring av eiendom gjennom ordinært ekteskap. U.S. Department of State (2014) omtaler hensikten som «forcing a female family member to stay unmarried to avoid division of property».

Slik Landinfo forstår de juridiske implikasjonene knyttet til dette fenomenet representerer det neppe en ekteskaphindring¹¹. Det er imidlertid åpenbart at slike pakter kan representere svært alvorlige overgrep mot enkelte kvinner. I en migrasjonsmessig kontekst antar Landinfo at en kvinne som er gift med koranen vil være i en situasjon som gjør det nær umulig å forlate sitt hjemsted. I tillegg blir «ekteskapene» sjelden offentlig kjent. Haq bakshish er ulovlig, og strafferammen er syv år (Pakistan Penal Code 1860; Criminal Law Amendment Act 2011, § 498c).

3.4 Ekteskapsalder

Alder ved inngåelse av førstegangs ekteskap i Pakistan har åpenbart vært økende de siste 50 år, både for menn og kvinner. Samtidig må det legges til at de tall som foreligger neppe er helt representative, både på grunn av at mange ekteskap ikke blir registrert og feil ved registreringene. På slutten av 1960-tallet var kvinners gjennomsnittsalder ved ekteskap 17,6 år, mens tilsvarende for menn var 23,5 år (Feroz 1969, s. 801). Tall fra Verdensbanken i 2013 viste at medianalderen ved førstegangs ekteskap for pakistanske kvinner mellom 25 og 49 år var 20,2 år (Trading Economics u.å.). I siste demografi- og helseundersøkelse var medianalder for ekteskap 21,3 år for urbane kvinner i alderen 25–49, og 19,8 for kvinner på 25–49 på landsbygda (PDHS 2016–17, s. 69).

¹¹ I betydningen hindring for å inngå et ordinært ekteskap.

Landinfo mener at en rekke faktorer – som tradisjon, religion, økonomi, generelle livsbetingelser og lokale maktforhold – bidrar til at et betydelig antall ekteskap involverer svært unge ekteskapspartnere, mange yngre enn lovens krav til alder. Landinfos erfaringer tilsier at det først og fremst er sistnevnte kategori ekteskap som ikke blir registrert. Det er grunn til å tro at det er store forskjeller mellom by og landsbygd og mellom ulike sosiokulturelle grupper når det gjelder alder ved førstegangs ekteskapsinngåelse. Landinfos erfaringer korresponderer med tall fra siste demografi- og helseundersøkelse, og peker klart i retning av at ekteskapsalderen er lavere på landsbygda enn i urbane områder.

Den kjennskap Landinfo har til ekteskapsalder i Pakistan tilsier at normalt er mannen eldre enn kvinnen, og ikke sjelden betydelig eldre. Ekteskap der aldersforskjellen er stor, og kvinnen er den eldste, strider mot sentrale rotfestede oppfatninger om ekteskapets biologiske, kulturelle, religiøse, sosiale og økonomiske funksjoner. En ung mann som inngår førstegangs ekteskap med en betydelig eldre kvinne gjør noe upassende, og slike ekteskap forekommer antagelig nesten aldri. Om kvinnen har vært gift tidligere og i tillegg har barn, bidrar dette til ytterligere reduksjon av hennes verdi som ekteskapspartner for en ung mann som inngår ekteskap for første gang. Landinfo har ikke funnet informasjon om slike ekteskap i Pakistan, og om slike ekteskap i det hele tatt inngås, skjer det neppe på landsbygda, hvor tradisjonene står meget sterkt. Ekteskapets primære funksjon er å etablere akseptable rammer rundt seksualitet, reproduksjon og familieetablering. Ved ekteskap blir kvinnen en del av mannens familie; hun forventes å føde barn og å bidra i den daglige driften av storfamilien. Kategorien ektepar/familie uten barn er tilnærmet ikke-eksisterende. Uavhengig av bosted og familiens kulturelle og økonomiske posisjon, utløser et ekteskap en forventning om familieforøkelse (samtale, FN-organisasjon i Islamabad, mars 2014).

Uavhengig av alder vil førstegangs ekteskap med en kvinne som vanskelig kan forventes å føde barn avvike sterkt fra pakistansk tradisjon. En representant for en internasjonal organisasjon (samtale i Islamabad, mars 2014) hevdet at det er vanskelig å se for seg at en ung mann avstår fra å danne egen familie av kjærlighet til en eldre kvinne. Kilden mente dessuten at det forekommer svært sjelden at en mann som ikke tidligere har vært gift inngår ekteskap med en skilt kvinne med barn, selv ikke om hun er i «riktig» alder.

3.5 Æresforhold og unges mulighet til å møtes på tvers av kjønn

Det pakistanske samfunnet er strengt patriarkalsk, og ære er svært viktig. En viktig indikator for ærbarhet er familiens (mennes) kontroll over familiens kvinner. Kvinners atferd har stor betydning for storfamiliens omdømme. Kvinner må beskyttes, og ikke gis anledning til usømmelig kontakt med andre (menn). Alle pakistanske familier vil legge stor vekt på å forhindre at kvinnelige medlemmer kommer i situasjoner hvor det kan stilles spørsmål ved deres moral.

Hvor grensene går, hvilke praktiske konsekvenser dette får for den enkelte kvinne og hvordan konformitet sikres, varierer betydelig.

Generelt er kvinners bevegelsesfrihet mindre på landsbygda enn i byene. Likeledes vil sosioøkonomisk klasse ha betydning for en kvinnes mulighet til å bevege seg i det offentlige rom. Generelt har folk veldig god oversikt over hverandre på den pakistanske landsbygda, og den gjennomgripende sosiale kontrollen gir svært begrensede muligheter for unge kvinner og menn til å møtes uten å bli observert, og eventuelt utvikle kjærlighetsforhold. Slik Landinfo kjenner forholdene vil dette gjelde for landsbygda og de semi-urbane områdene i det sentrale Punjab hvor den norsk-pakistanske befolkningen har sin opprinnelse; eksempelvis Gujrat, Kharian og Jhelum. En ung kvinne skal ikke gå alene på kafé, hun må enten være sammen med andre kvinner eller nære familiemedlemmer. Selv i de store byene ser en kun unntaksvis yngre kvinner alene på et offentlig sted uten anstand. Internett og mobiltelefoner er imidlertid utbredt, og representerer nye arenaer for privat kommunikasjon.

En lokal kilde (møte i Gujrat i april 2015) mente at i den grad det forekommer kjærlighetsforhold uten familiens viten og samtykke, vil det kunne være på distriktets universiteter. Kilden understreket likevel at slike forhold er uvanlig. Unge med overklassebakgrunn vil i utgangspunktet i større grad enn ungdommer fra andre samfunnslag kunne utvikle relasjoner på fester eller gjennom studier i utlandet (Malik 2008, s. 142). Generelt vil imidlertid kjæresteforhold ikke aksepteres, selv om det dreier seg om kjæresten som i utgangspunktet er god «match», det vil si personer som kommer fra samme sosioøkonomisk sjikt og har samme «kulturelle» bakgrunn. I denne konteksten vil et kjæresteforhold være et signal om at familien ikke har kontroll, og representere en betydelig fare for dårlig omdømme.

3.6 Ære og alvorlig æresrelatert vold

Ifølge sosialantropologen Unni Wikan (2008) kjennetegnes æreskulturer av at æren er selve aksent i livet. Ære er et kollektivt fenomen, og handler om respekt i egne og andres øyne. En familie uten ære er en familie uten status, og ærbarhet vil normalt ha stor betydning for familiemedlemmenes potensiale til økonomisk tilpasning og fremgang. Den vil eksempelvis påvirke muligheten til – gjennom ekteskap – å inngå allianser med andre grupper.

En familiegruppe har én felles ære, og familiemedlemmenes atferd vil i alle sammenhenger bli tolket som uttrykk for familiens ærbarhet. Individuer som opptrer slik at det kan svekke familiens omdømme, risikerer tiltak for å gjenopprette æren: i beste fall en eller annen form for utstøtelse, og i ytterste konsekvens å bli drept. Det er en utbredt oppfatning om at drap er akseptabelt, og i enkelte tilfelle nødvendig for å gjenopprette status. Om det blir kjent eller ryktes at kvinne har en utenomekteskapelig seksuell relasjon (*zina*), vil det kunne anses

legitimt og nødvendig for å gjenopprette æren at faren dreper henne. Eventuelt kan ektemannen begå drapet, om kvinnen er gift. I et rettsreferat i VG fra en æresrelatert drapssak som gikk for Oslo tingrett i 2015 heter det;

I retten har sosialantropolog Unni Vikan [sic] forklart at det er sentralt innenfor æresbegrepet å holde kontroll på kvinnene og deres seksualitet. Har man tapt æren må den gjenopprettes.

– Det er farsslekten som begår drapet. Drapet må gjøres kjent og karakteriseres av overvold. Det er ikke uvanlig med tortur i forkant. Slike drap etterforskes ikke av politiet og feires ofte med grillparty etterpå. De løses gjennom et økonomisk oppgjør mellom familiene, leste dommeren fra dommen (NTB 2015).

En familie eller slekts omdømme som skamløs eller uten kontroll over enkeltindivider, er antagelig noe av det mest alvorlige som kan ramme dem.

Alvorlig æresrelatert vold eller drap har til hensikt å gjenopprette æren til familien eller slekten som føler seg krenket (HRCF 2014, s. 180). Volden utøves på vegne av familiegruppen. Det er ofte flere gjerningsmenn, og de er nesten alltid i slekt med offeret. I 2018 registrerte menneskerettighetskommisjonen 316 tilfelle av æresrelatert vold (*honour crimes*). Tallene omfatter både kvinner og menn, og 254 av ofrene var kvinner (HRCF 2019, s. 71). Sanksjonene mot menn er ofte mindre alvorlige: enten utstøtelse fra familien, eller han tvinges til å gifte seg med en annen kvinne om han har etablert en relasjon til en kvinne. Menn kan imidlertid også bli utsatt for grov vold og drap. Samtidig er den rådende oppfatning at det er kvinnen som har hovedansvaret for utenomekteskapelige forbindelser (samtale kvinnerettsorganisasjon i Islamabad, november 2012; samtale HRCF i Lahore, november 2017).

Landinfo mener at det er grunn til å anta at mørketallene er betydelige, både fordi det ikke er offentlig påtale i Pakistan, og fordi alvorlig vold for å gjenopprette ære anses som legitimt i brede lag av befolkningen.

3.6.1 Straffeforfølgelse av utenomekteskapelige seksuelle relasjoner (*zina*)

I tillegg til å påføre en familie alvorlig omdømmetap, er utenomekteskapelig seksuelt samkvem en forbrytelse som kan utløse alvorlige straffereaksjoner. Hudood Ordinance 1979 definerer zina slik:

A man and a woman are said to commit zina if they wilfully have sexual intercourse without being validly married to each other (Hudood Ordinance 1979).

Dødsstraff ved steining kan idømmes personer som er muslimer, mens andre kan idømmes hundre piskeslag. Det fremgår av del 3.6 at par som innleder utenomekteskapelige forhold risikerer utstøtelse og alvorlige utenomrettslige reaksjoner fra egen familie. I mai 2014 ble en 25 år gammel kvinne drept utenfor et rettslokale i Lahore fordi hun hadde giftet seg uten familiens samtykke. Kvinnens far erkjente å ha bidratt til drapet på sin datter (Reuters 2014). Bekjentgjøring – det vil si at familien signaliserer at den har gjenopprettet æren – er helt sentralt. En sak fra Balochistan i 2019 illustrerer både det, og at drap også skjer på vegne av lokalsamfunnet av allmennpreventive grunner. Drapsofferets bror uttalte seg ifølge en artikkel i The Guardian slik:

I killed my sister because she brought [a] bad name for the family [...] I killed her and her lover for family honour. I want it to be a lesson for all girls in the town (Baloch 2019).

Også i Skandinavia har pakistanere blitt utsatt for alvorlig æresrelaterte sanksjoner. I Danmark ble ni familiemedlemmer kjent skyldig for drap eller medvirkning til drap på en pakistansk kvinne som i 2005 giftet seg uten familiens samtykke (Wikan 2008). I 2015 ble et norsk-pakistansk ektepar dømt for å ha planlagt drapet av datterens ektefelle som hun hadde giftet seg med uten familiens samtykke. Dommen omfattet også drap på to av ektefellens familiemedlemmer (Letvik & Sætran 2015). I 2019 ble det tatt ut tiltale mot en pakistansk mann (NTB 2020).

3.6.2 Æresdrap

Inntil 2004 var æresdrap ikke omtalt i den pakistanske straffelovgivningen.

The Criminal Law (Amendment) Act 2004, omtalt som «the honour killings law», introduserte i 2005 endringer i den pakistanske straffeloven (1860) hvor æresdrap ble straffbart. Strafferammen er fra syv års fengsel til dødsdom (Lari 2011).

Det er imidlertid ikke offentlig påtale i Pakistan, og et mord anses som en handling rettet mot familiegruppen. Dette innebærer at gjerningsmannen kan be om tilgivelse av offerets familie og betale kompensasjon (blodpenger).¹² Nasjonale og internasjonale menneskerettighetsorganisasjoner er bekymret for denne praksisen:

Human rights groups criticized the federal law banning honor killings because it allows the victim or the victim's heirs to negotiate physical or

¹² De islamske prinsippene om gjengjeldelse (*qisas*) eller blodpenger (*diyat*) er nedfelt i pakistansk straffelov.

monetary restitution with the perpetrator in exchange for dropping charges (U.S. Department of State 2014).

Det er en utbredt oppfatning at forvaltning av en families ære (ved voldsutøvelse) er et privat anliggende, og familiene mener normalt at de ansvarlige har gjort sin plikt. Landinfo mener at dette medfører at gjerningspersoner går fri. Loven av 2004 har hatt svært begrenset effekt:

It is evident from this research that the Criminal Law (Amendment) Act 2004 has not had the desired impact. [...] The law has definitely not put an end to honour killings, nor can it be seen to have drastically reduced it. In fact, according to sections of the community, incidence has actually increased instead of decreasing (Lari 2011).

Heller ikke en ytterligere skjerpelse av loven i 2017, som blant annet begrenset muligheten for å gjøre opp ved blodpenger, har hatt den tilsktede virkning (Ijaz 2017). Skjerpelsen innbar at det kun ble mulig å løse saker ved betaling av blodpenger hvis gjerningspersonen(e) var dømt til døden (Bilal 2016).

3.6.3 Store mørketall

I 2014 antok U.S. Department of State (2014) at mørketallene for æresdrap er betydelige og at kun to prosent rapporteres. I 2019 påpeker det samme departementet at

Despite these laws, hundreds of women reportedly were victims of so-called honor killings, and many cases went unreported and unpunished. In many cases officials allowed the male involved in the alleged “crime of honor” to flee (U.S. Department of State 2020).

Det generelle utgangspunktet er at det ikke foreligger pålitelige tall. Tall fra myndighetene er relativt lave. Punjabs politimyndigheter har registrert en nedgang i antall æresdrap de siste fem år; fra 404 i 2014 til 244 i 2019¹³ (Punjab Police 2019). I 2014 registrerte HRCP (2015, s. 201) 923 æresrelaterte drap på kvinner, en økning fra 2013, da 869 kvinner ble registrert drept (HRCP 2014, s. 180). HRCPs tall for 2018 og 2019 er ikke aggregert, og rapporteringen er dels uklar og fragmentert, både med hensyn til kilde og tidsperioder. I 2018 registrerte organisasjonen 199 drap i Punjab, 24 i Khyber Pakhtunkhwa og 13 i Sindh (HRCP 2019, s. 72–73). I 2019 rapporterer HRCP (2020) blant annet at «offisielle tall» for Balochistan viste at 50 kvinner og 28 menn ble drept i perioden januar til juni, mens 108 kvinner ble drept i løpet av året (s. 71), I Balochistan ble 52 drept i perioden fram til november (s. 162). I Khyber Pakhtunkhwa skal Aurat i 2019 ha registrert hele 778 drap på kvinner (s. 121), mens HRCP bare registrerte 25

¹³ Med unntak for 2017–2018, da antallet økte fra 181 til 244.

personer (s. 122) som ble drept på grunn av æresrelaterte forhold (kun i Kohistan-distriktet). I 2019-rapporten foreligger ikke – så langt Landinfo kan se – relevante tall for Punjab. Informasjonen fra HRCP illustrerer antagelig både hvor lite tilgjengelig informasjon om æresrelatert vold som finnes, og hvor tilfeldig rapporteringen er. Landinfo antar at det er grunnen til at HRCP ikke har presentert aggregerte tall de to siste år.

Landinfo har sammenstilt Punjab-politiets statistikk for 2013 og 2018 for enkelte av de distriktene hvor mange norsk-pakistanere kommer fra (Punjab Police 2019):

Distrikt	2013	2018
Gujrat	8	5
Gujranwala	7	15
Sialkot	8	2
Sargodha	27	10
Jhelum	2	2
Sahiwal	14	8
Jhang	19	11
Sheikhupura	5	10
Chakwal	2	6

Tendensen for femårsperioden i disse distriktene sammenfaller med tendensen for hele Punjab-provinsen i samme periode, men det er altså grunn til å anta at mørketallene er store.

4 Bryllupsfeiring

Pakistan befinner seg mellom de arabisk-muslimske områdene i nordvest og det sørasiatiske subkontinentet i sørøst, både geografisk og kulturelt. Det gjenspeiles i bryllupsfeiringens ulike seremonier (Norsk Folkemuseum 2008). De religiøse bryllupsritualene er forankret i muslimske tradisjoner, mens de sekulære ritualene er påvirket av hinduistiske skikker. Bryllupsfeiringens ulike elementer er først og fremst uttrykk for kulturell praksis og ikke religion; de religiøse minoritetene i Pakistan praktiserer langt på vei de samme ritualene og seremoniene som den muslimske majoritetsbefolkningen. En lokalt ansatt i en FN-organisasjon mente at bryllupsfeiring i Pakistan til forveksling er lik bryllupsfeiring slik den fremstilles i Bollywood-filmene (samtale i Islamabad, april 2014).

Felles for alle pakistanere, både i og utenfor Pakistan, er at bryllup (se del 3.2.3.3) er en svært sentral begivenhet for brudeparet og deres familier. Arrangementet innebærer normalt et stort økonomisk løft for begge de involverte familiene. Omfanget av feiringen, antall gjester og brudeparets klesdrakt og smykker

signaliserer relasjonens økonomiske betydning, og de involverte partenes status og makt. Idealet er storslagen feiring og forventninger om at hele slekten (inkludert de som eventuelt er bosatt i utlandet), venner, kjente og naboer blir invitert. Ved et tilfeldig stopp i en landsby i Gujrat i 2014 ble Landinfos medarbeider invitert inn til en bryllupsfeiring av brudens far, noe som antagelig både illustrerer viktigheten av kunngjøring og evnen til å traktere mange.

Bryllup er en anledning til å samle familienettverk, og pakistanere strekker seg langt for å delta i familiemedlemmers bryllupsfeiring. Alle generasjoner deltar i feiringen, både babyer og familiens eldste. Det er ikke uvanlig at flere hundre mennesker er til stede. Et bryllup består av flere seremonier, og varer ofte i flere dager. Hovedfeiringen går normalt over to dager. Den første dagen signerer ekteskapskontrakten (*nikah*-seremonien) og bruden forlater sin fars hus (*rukhsati*), mens selve bryllupsfesten avholdes den andre dagen. I og med at de forskjellige seremoniene forutsetter at brudefølget reiser mellom de respektive hjemmene, var det tidligere vanlig at det gikk noen dager mellom de ulike seremoniene (Norsk Folkemuseum 2008).

Det er ikke uvanlig at de involverte familiene bruker måneder på å planlegge og år på å spare penger til å holde bryllupet. Utgiftene til bryllupsfeiringen fordeles normalt mellom de to familiene, men er ofte størst for brudens familie, noe som er en av faktorene som kan forklare en relativt utbredt bekymring for å få mange døtre.

Det er ekstraordinært og helt uvanlig om en ekteskapsinngåelse ikke feires med en bryllupsfest. Et pakistansk ekteskap inngås ikke uannonsert. Dette er en begivenhet som berører både de involverte familiene og lokalsamfunnet de er en del av. En lokal kilde i Gujrat (april 2015) mente at i enkelte tilfeller, eksempelvis hvis en skilt kvinne gifter seg på nytt, vil bryllupsfeiringen ofte tones ned. I tradisjonelle og svært religiøse familier, er feiringen kjønnssegregert. Kvinner og menn oppholder seg ikke sammen, og spiser hver for seg. Kjønnssegregering praktiseres i mindre grad i byene og i de øvre sosiale lag (Norsk Folkemuseum 2008). Et bryllup blir grundig dokumentert ved at det fotograferes og filmes flittig. Billedmaterialet distribueres til nære familiemedlemmer i etterkant. Unntaksvis er det forbud mot filming av religiøse grunner, men det blir allikevel tatt bilder (Charsley 2013, s. 38).

Landinfo er ikke kjent med informasjon om at geografisk avstand mellom brud og brudgom, eksempelvis at den ene er bosatt i Europa og den andre i Pakistan, begrenser bryllupsfeiringen. Norsk-pakistanere arrangerer ofte bryllup i Pakistan. Dette skjer både fordi det er billigere, og fordi det er enklere for flere å delta på feiringen. Om en av familiene¹⁴ er bosatt i et vestlig land, er det ikke uvanlig at den betaler hele bryllupsfesten i Pakistan (Charsley 2013).

¹⁴ Uavhengig av om det er brudens eller brudgommens familie.

4.1 Forlovelse (*mangni*)

Forlovelse (*mangni*) har ingen formell juridisk status, og det er ikke religiøse føringer for inngåelse eller brudd på forlovelser. Forlovelse er verken regulert i lovverket eller i islamsk rett.

I forbindelse med en utstilling om pakistanske bryllup, skriver Norsk Folkemuseum (2008) at forlovelse markerer aksept av et ekteskapstilbud. Forlovelse er å anse som et løfte om ekteskap, og forlovelsesseremonien er en feiring av den inngåtte avtalen mellom de to familiene.

Det foreligger lite konkret informasjon om feiringen. Historikeren Iftikhar H. Malik sier:

Marriage is to be preceded by an engagement (*mangni*) where rings, clothes, and sweets are exchanged and a feast with music is given by the groom's family (Malik 2008).

Hvor lenge et par er forlovet, varierer. Familiene kan ha blitt enige om ekteskap mens barna var nyfødte eller småbarn. I andre tilfeller blir ekteskapet planlagt først når barna kommer i puberteten eller anses gifteklare. Det er også store variasjoner rundt hvorvidt det forlovede paret tillates å ha kontakt med hverandre før bryllupet. Flere kilder antyder at slik kontakt har blitt mer vanlig de senere årene, og at moderne kommunikasjonsteknologi bidrar til det (Charsley 2013, s. 26). Forlovelser legitimerer imidlertid ikke at ekteskapskandidatene kan være sammen uten andre til stede. Institutt for samfunnsforskning påpeker at enkelte muslimer i Norge gifter seg religiøst som en form for forlovelsestid, noe som fungerer som en legitimering av kjærestereelasjonen i ventetiden (Bredal & Wærstad 2014).

Å bryte en forlovelse er svært uvanlig, og kan få alvorlige konsekvenser – spesielt om det er nært slektskap mellom partene. En kvinneorganisasjon (april 2015) kjente likevel ikke til tilfeller der en brutt forlovelse har resultert i vold mot noen av ekteskapskandidatene. En brutt forlovelse er normalt et større problem for en kvinne enn for en mann, ved at hun påføres et stigma som kan resultere i at hun forblir ugift.

4.2 Hennaseremonien (*mehndi*)

Henna-seremonien (*mehndi*) er opprinnelig en hinduistisk tradisjon forbeholdt den nærmeste familien. Ritualet finner normalt sted én eller to dager før selve bryllupet, og symboliserer avslutningen av bryllupsforberedelsene. Det er to ulike arrangementer, ett for brudens og ett for brudgommens slektninger. Blant moderne familier i de store byene har det blitt vanlig å ha felles mehndi, slik at kvinner og menn fra begge familier er sammen (Charsley 2013, s. 30).

Det tradisjonelle hennamønsteret påføres armer og hender hos bruden og de kvinnelige gjestene. Det er ofte nære slektninger som dekorerer bruden, samtidig som hun (og eventuelt brudgommen dersom han er til stede) serveres søtsaker. Musikk, dans og sang er viktige elementer i feiringen.

4.3 Signering av ekteskapskontrakten (*nikah*)

En islamsk ekteskapskontrakt er en formell, bindende kontrakt som anses som en integrert del av et islamsk ekteskap.

Nikah betyr ekteskap, og signering av ekteskapskontrakten (*nikahnama*) legitimerer innledning av en seksuell relasjon mellom en mann og en kvinne. Seremonien rundt signering finner oftest sted i brudens hjem, og finansieres av hennes familie.

Brudgommens slekt og familie følger brudgommen til brudens hjem (*baraat*¹⁵) for å gjennomføre den seremonielle signeringen av ekteskapskontrakten, og for å hente bruden til hennes nye hjem (*rukhsati*). Tradisjonelt kom følget dansende gjennom gatene sammen med musikanter og med brudgommen til hest. I dag er det vanlig å pynte en bil med blomstergirlandere (Norsk Folkemuseum 2008).

Det er ingen prosedyrekrav til en *nikah*-seremoni. Ofte ledes den av en imam, men den kan i prinsippet ledes av enhver mannlig muslim «ved sine fulle fem». Det er normalt færre gjester under signeringsseremonien enn under bryllupsfesten (*valima*), men en velinformert kilde hevdet at han har erfart at det inviteres bredere og flere til *baraat* enn *valima* (e-post, juni 2015).

4.3.1 Ekteskapskontrakten (*nikahnama*)

Det er en grunnleggende forutsetning at partene inngår kontrakten frivillig, og begge parter kan sette betingelser for kontrakten, blant annet at kvinnen har en selvstendig rett til skilsmisse. Brudeprisen (*mahr*) er i tråd med islam og fastsettes i ekteskapskontrakten, mens medgift (*jahez*) verken har røtter i islam eller fastsettes i ekteskapskontrakten (se del 3.2.3).

Nikahnama-signeringen må bevitnes. Vitnene må være muslimer, enten to menn (ved sine fulle fem), én mann og to kvinner, eller fire kvinner (IRB 2004). Ofte er fedrene til partene vitner. Ekteskapskontrakten nedtegnes av *nikah*-registraren, og signeres av partene og vitnene.

Brud og brudgom kan gi fullmakt til sine fedre eller andre nære familie-medlemmer til å formalisere ekteskapsinngåelsen sammen med *nikah*-registraren og et vitne fra hver av partenes familier. Om partene ikke er til stede, signeres

¹⁵ *Baraat* er også betegnelsen på festen der *nikah*-seremonien og *rukhsati* (se del 4.4) inngår.

kontrakten av deres respektive representant (*vakil*) og vitnene. En nikahnama inneholder normalt:

address where the marriage took place, names of bride and groom and their addresses, names of their fathers and their addresses, age of the bride and her National Identification Card number, information on whether the bride and the groom have been married before and whether they have any children, names of the representatives of the bride and the groom, if any, and of the witnesses of the appointment of the representatives, date of the marriage registration, name of the person who solemnized the marriage and his or her signature, registration fee paid, signatures of the bride, the groom and their representatives and their witnesses, and seal and signature of the Nikah Registrar (IRB 2013).

4.4 Bruden forlater hjemmet (*rukhsati*)

Rukhsati-seremonien markerer og stadfester at bruden forlater sin biologiske familie og trer inn i ektefellens familie. Rukhsati er først og fremst en avskjedseremoni, og preges ofte av tårer, siden bruden og hennes familie er triste fordi hun forlater sine foreldre og slektninger. En koran, som er en gave fra brudens svigermor, holdes over brudens hode mens hun forlater sitt hjem. Ved ankomst til brudens nye hjem, leses koranens kapittel 55, *Rahman-suren* (Norsk Folkemuseum 2008).

Rukhsati kan ses på som et seremonielt uttrykk for at ektefellene rent praktisk har tilgang til hverandre. Det er imidlertid signeringen av ekteskapskontrakten som legitimerer samkvem og innebærer at det ikke representer *zina*. Rukhsati kan gjennomføres både før og etter bryllupsfesten (*valima*). Det er definitivt mest vanlig at rukhsati skjer før valima. (Det bekreftet en pakistansk advokat i samtale med Landinfo, april 2015.) Det hender – som regel av praktiske årsaker – at rukhsati blir utsatt. Dette har imidlertid ingen implikasjoner for partenes tilgang til hverandre som ektefeller.

Når bruden ankommer sitt nye hjem, blir hun henvist til et spesielt dekorert rom (*aroosi*), og hun vil få gaver av familiens kvinner (Malik 2008).

4.5 Bryllupsfesten (*valima*)

Valima er selve bryllupsfesten, som markerer at bruden har blitt del av brudgommens familie og at ekteskapet eventuelt er fullbyrdet. Normalt, men ikke alltid, arrangeres valima dagen etter ekteskapsinngåelsen og rukhsati. Mat og drikke er en viktig del av feiringen, som tradisjonelt arrangeres og betales av brudgommens familie. Ifølge en menneskerettighetsadvokat (april 2015) er dette i ferd med å endre seg, særlig blant urbane middelklassefamilier. Her er det mer vanlig at de to familiene deler på utgiftene. Kildens sønn hadde nylig giftet seg.

De to familiene delte utgiftene ved at de betalte for det antallet gjester som den respektive familien inviterte. Kilden opplyste videre at det har blitt noe mer vanlig å slå sammen valima og rukhsati til en felles feiring.

Valima kan ses som en kunngjøring til omgivelsene; det er inngått en allianse mellom to familier, og paret vil anses som gift. Idealet er å invitere mange, uavhengig av gjestenes status og bakgrunn. Familie, slekt, naboer og venner inviteres. Det har blitt mer og mer vanlig – spesielt blant middelklassen i byene – å arrangere valima i et hotell eller i en såkalt *marriage hall*.

Idealet er at klesdrakten til brudeparet er rikt dekorert og storslått, men samtidig tradisjonspreget (Norsk Folkemuseum 2008). En brud vil bære smykker, sterke farger, dyre stoffer (silke) og broderier, mens brudgommens klesdrakt ofte er lang tunika, broderte sko og turban (Malik 2008). Det forekommer at menn er kledd i vanlig dress, særlig på valima.

5 Registrering av ekteskap

Det fremgår av MFLO 1961 at ekteskap skal registreres ved Union Council (UC), og artikkel 5 hjemler straffeansvar for den som unnlater å registrere et inngått ekteskap. Straffen er fengsel eller bot:

(1) Every marriage solemnized under Muslim Law shall be registered in accordance with the provisions of this Ordinance.

(2) For the purpose of registration of marriage under this Ordinance, the Union Council shall grant licenses to one or more persons, to be called Nikah Registrars, but in no case shall more than one Nikah Registrar be licensed for any one Ward.

(3) Every marriage not solemnized by the Nikah Registrar shall, for the purpose of registration under this Ordinance be reported to him by the person who has solemnized such marriage.

(4). Whoever contravenes the provisions of such-section (3) shall be punishable with simple imprisonment for a term which may extend to three months, or with fine which may extend to one thousand rupees, or with both.

(5). The form of nikahnama, the registers to be maintained by Nikah Registrars, the records to be preserved by Union Councils, the manner in which marriage shall be registered and copies of nikahnama shall be supplied to parties, and the fees to be charged thereof, shall be such as may be prescribed (MFLO 1961).

UC er en administrativ enhet innen en *tehsil*¹⁶, og er det laveste administrative nivået i Pakistan. UC er ansvarlig for å registrere fødsler, død, ekteskap og skilsmisser.¹⁷

Ifølge en pakistansk advokat (møte i Lahore, november 2017) er det et krav at ekteskapet skal registreres i det UC hvor ekteskapet er inngått. Landinfo kan imidlertid ikke se at et krav om et slikt samsvar mellom seremonisted og registreringssted fremgår direkte av loven.

Begge parter må være i besittelse av ID-kort for å få ekteskapet registrert. Loven setter ikke tidsfrister for registreringen. Det er den såkalte nikah-registraren som er ansvarlig for ekteskapsregisteret i et tehsil (møte med advokat i Lahore, 2017).

Det er mange som unnlater å registrere ekteskap, særlig på landsbygda. Manglende registrering betyr ikke nødvendigvis at ekteskapet anses ugyldig, verken i de nærmeste sosiale omgivelser eller av myndighetene. Om en nikahnama er utferdiget i tråd med religiøse og lokale krav og sedvaner, eksempelvis med hensyn til vitner, vil partene både i formell, sosial og religiøs kontekst, bli oppfattet som ektefeller.

Det er ikke noe som tyder på at de som unnlater å registrere et ekteskap blir straffeforfulgt. En del unnlater å registrere ekteskapet fordi de ikke ser hensikten med det. En lokal representant for en internasjonal organisasjon i Islamabad (mars 2014) ordla seg slik: «Everyone knows she's my wife». Andre er av den oppfatning at ekteskap er et privat anliggende som ikke angår offentlig myndighet.

Selv om ikke ekteskapet er registrert ved UC, vil imamen som gjennomførte nikah-seremonien normalt beholde en kopi av ekteskapskontrakten (samtale i Islamabad, mars 2014). Partene får hver sin kopi.

6 Skilsmisse

Det foreligger ikke etterrettelig skilsmissestatistikk i Pakistan. I henhold til en undersøkelse gjort av Gallup Pakistan er imidlertid skilsmisse uvanlig, og av befolkningen som er over 15 år er en lav andel registrert med ekteskapelig status som skilt; fra 0,31 % i 2011 til 0,39 % i 2015 (Gallup Pakistan 2020). En svak

¹⁶ Hver av de pakistanske provinsene består av en rekke distrikter. Distriktene er siden inndelt i *tehsiler*, som igjen består av flere Union Councils. Hvert Union Council kan ha det administrative ansvar for flere landsbyer/*wards*.

¹⁷ Lokal forvaltning i enkelte deler av Pakistan er ikke organisert med et UC som minste administrative enhet, så i noen områder vil det være andre, tilsvarende forvaltningsorganer som har ansvaret for ekteskapsregistreringen; Panchayat Committee, Cantonment Board, Metropolitan Corporation, Municipal Council eller en liknende institusjon.

økning i den aktuelle perioden innebærer at omkring 4 av 1000 personer hadde status som skilt i 2015. Landinfo har imidlertid ikke funnet representative og sammenliknbare tall på hvor mange ekteskap som ender i skilsmisse.

Ekteskapsavtalen nikah er en avtale mellom en mann og kvinne om at de skal leve sammen som ektefeller. Skilsmisse betyr at kontrakten avsluttes. Separasjon er ikke et konsept i muslimske ekteskap, enten er paret gift eller skilt (AGHS Legal Aid Cell u.å.a, s. 4).

6.1 Ulike tilgang til skilsmisse for menn og kvinner

Menn og kvinner har ikke samme rett til å ta ut skilsmisse:

If the husband initiates the breaking up of the marriage contract, it is called Talaq or divorce. If the wife files a case for divorce in the court it is called “dissolution of marriage” (AGHS Legal Aid Cell u.å.a, s. 4).

Det er svært vanskelig for en kvinne å oppløse et ekteskap hvis ektemannen motsetter seg det.

6.1.1 Talaq

Mannen har en ensidig og absolutt rett til skilsmisse, og det er tilstrekkelig at han muntlig uttrykker at han vil skilles (*talaq*). Han behøver ikke å begrunne hvorfor han ønsker skilsmisse, men han plikter å melde fra om sin beslutning til UC.

UC er ansvarlig for at et Arbitration Council (AC) arrangerer megling mellom partene. Hvis mannen insisterer på talaq, plikter UC å utstede en skilsmisseattest, uavhengig av om det har vært avholdt megling.

6.1.2 Rettslig oppløsning av ekteskap

Kvinner har ikke en slik ensidig rett til skilsmisse. Om en kvinne ikke er gitt en rett til skilsmisse i ekteskapskontrakten (se delene 4.3.1 og 6.1.3), må hun bringe ønsket om oppløsning av ekteskapet inn for en familiedomstol. The Dissolution of Muslim Marriages Act 1939, artikkel 2, fastsetter flere skilsmissegrunner:

1. Mannen har vært fraværende i fire år, og ingen vet hvor han er
2. Mannen har i en periode på to år ikke overholdt forsørgelsesplikten
3. Mannen har tatt en ekstra kone (*additional wife*) i strid med bestemmelsene i MFLO 1961
4. Mannen er dømt til syv års fengsel eller mer for en kriminell handling

5. Mannen har over en periode på tre år ikke oppfylt sine ekteskapelige forpliktelser

6. Mannen var impotent da ekteskapet ble inngått, og er det fortsatt

7. Mannen lider av spedalskhet, eller andre alvorlige fysiske eller psykiske lidelser

Hvis det foreligger en legal grunn skilsmisse, påvirkes ikke kvinnens økonomiske rettigheter og hun har rett til å beholde brudeprisen.

6.1.3 Delegert rett til skilsmisse

Partene kan bli enige om at kvinnen skal ha rett til skilsmisse. Om en slik avtale skal være gyldig, må denne utvide retten nedfelles i ekteskapskontrakten (*nikahnama*). I praksis delegerer ektemannen retten til skilsmisse til sin ektefelle (Shaikh u.å.). Det kan settes betingelser og forutsetninger for en slik avtale. Normalt inngås en slik avtale i forbindelse med signeringen av ekteskapskontrakten, men den kan også inngås senere. Landinfos erfaring er at det ikke er sosial aksept for at kvinner stiller krav om en slik rettighet, og dette indikerer at kun et fåtall kvinner har en slik.

Dersom kvinnens rett til skilsmisse er nedfelt i ekteskapskontrakten, er ikke rettslig behandling nødvendig. Kvinnen kan henvende seg til Arbitration Council som innkaller partene til samtale. Hvis gjenforening ikke er mulig, vil skilsmisse være et faktum etter tre måneder (*iddat*, se del 6.3).

6.1.4 Khula

Khula er skilsmisse initiert av kvinnen (AGHS Legal Aid Cell u.å.a). Det kreves rettslig behandling i en familiedomstol (Shaikh u.å.). Normalt er en slik prosess tidkrevende. Domstolen tar stilling til om kvinnen må frasi seg hele eller deler av brudeprisen. I realiteten er dette en økonomisk kompensasjon til svigerfamilien for at hun får skille seg.

6.1.5 Gjensidig enighet (*talaq-i-tafweez* og *mubarat*)

Om partene er enige om å avslutte ekteskapet (*talaq-i-tafweez*) er det ikke behov for rettslig behandling, og de kan de signere en gjensidig erklæring om skilsmisse (*mubarat*) til UC (Shaikh u.å.).

6.2 Skilsmisse for pakistanere bosatt i Norge

Pakistansk og islamsk rett på den ene siden og norsk rett på den andre har svært ulikt utgangspunkt og innhold. Sjonglering mellom ulike normsett – norsk rett, hjemlandets rett og religiøs rett – beskrives ofte som rettslig pluralisme. Familierett er et rettsområde som ofte er gjenstand for slik rettslig pluralisme (Bredal & Wærstad 2014).

Hvis en ektemann nekter å gi ektefellen skilsmisse, og hun ikke har rett til skilsmisse nedfelt i nikahnamaen, kan pakistanske kvinner bosatt i Norge søke om skilsmisse etter norsk lovgivning. Uavhengig av om en slik søknad innvilges, vil ekteskapet etter islamsk rett fremdeles være en realitet. Et ekteskap kan altså være oppløst etter norsk rett uten at det anses som oppløst i religiøs/tradisjonell forstand i en pakistansk kontekst. Det kan bety at ekteparets nærmeste omgivelser fremdeles anser dem som gift, noe som kan ha konsekvenser for kvinnens anseelse og mulighet for gjengifte (Bredal & Wærstad 2014).

En rekke muslimske menigheter i Norge har vigselsrett, men kan – som andre trossamfunn i Norge – ikke ta stilling til oppløsning av ekteskap.

6.3 Registrering av skilsmisse

Skilsmisse (talaq) er ikke juridisk gyldig før den er registrert ved UC med kopi til ektefellen. I utgangspunktet skal den registreres ved det UC hvor ekteskapet opprinnelig ble registrert, men det er ikke et absolutt vilkår, og skilsmissen kan registreres ved andre UC. Det er straffbart å unnlate å registrere en skilsmisse, men det er likevel grunn til å tro at det er relativt utbredt. Landinfo er ikke kjent med informasjon om andelen uregistrerte skilsmisser. Det foreligger heller ikke informasjon om hvorvidt manglende skilsmisserregistrering fører til straffereaksjoner.

En skilsmisse er ikke endelig / gyldig for kvinnen¹⁸ før iddat-perioden er avsluttet. Dette er for å avdekke om kvinnen er gravid. Tidsrammen gir mulighet for mekling og eventuell gjenforening mellom partene:

If the Arbitration Council or the Chairman fails in reconciliation, a certificate of divorce after ninety days of receiving the notice of divorce has to be automatically issued to the parties (AGHS Legal Aid Cell u.å.a, s. 5).

Dersom mannen trekker ønsket om skilsmisse, eller om partene finner sammen innenfor iddat-perioden, vil det ikke bli registrert en skilsmisse. Etter iddat-periodens utløp, kan kvinnen gifte seg på nytt. Iddat-perioden utgjør nitti dager for

¹⁸ Gyldig i den forstand at kvinnen kan inngå ekteskap med en ny ektemann. Som det fremgår av del 2.2.2 om polygami, kan menn i praksis inngå ekteskap selv om de allerede er gift, med mindre de allerede er gift med fire kvinner.

skilte kvinner, og fire måneder og ti dager for enker. En gravid kvinne vil først bli skilt når barnet er født, selv om perioden overstiger nitti dager (Ferrari de Carli 2008).

Ved talaq kan skilsmissen være gjenkallelig eller ugjenkallelig. I løpet av iddat-perioden kan mannen gjenoppta samlivet med ektefellen, men etter iddat er skilsmissen et faktum. Partene kan imidlertid inngå nytt ekteskap med hverandre. Etter tredje talaq-skilsmisse, kan ikke paret gifte seg med hverandre igjen – da er skilsmissen ugjenkallelig (MFLO 1961, artikkel 7.6). Om et par ønsker å gifte seg på nytt etter tredje talaq, må kvinnen i mellomtiden gifte seg med en annen mann, som så frivillig skiller seg fra henne. Et slikt ekteskap kalles et *tahlil*-ekteskap (Oxford Islamic Studies u.å.).

7.1 Skriftlige kilder

- Ackerman, R., Johns, M. & Rehman, J. (2018). *Forced conversions & forced marriages in Sindh, Pakistan*. Birmingham: Birmingham University. Tilgjengelig fra <https://www.birmingham.ac.uk/Documents/college-artslaw/ptr/ciforb/resources/Forced-Conversions-and-Forced-Marriages-in-Sindh-for-publication.pdf> [lastet ned 10. mars 2020]
- AGHS Legal Aid Cell (u.å.a). *Muslim Laws Regarding Divorce*. Lahore: AGHS Legal Aid Cell.
- AGHS Legal Aid Cell (u.å.b). *Muslim Laws Regarding Marriage*. Lahore: AGHS Legal Aid Cell.
- Ahmad, S.N. (2009, 16. August). A proposal Saudis can't refuse. *The Guardian*. Tilgjengelig fra <https://www.theguardian.com/commentisfree/belief/2009/aug/16/saudi-arabia-marriage> [lastet ned 11. februar 2020]
- Ahmad, Z. (2019, 30. april). Senate passes 'The Child Marriage Restraint (Amendment) Bill, 2018'. *Business Recorder*. Tilgjengelig fra <https://fp.brecorder.com/2019/04/20190430468510/> [lastet ned 1. januar 2020]
- Ali, T.S., Árnadóttir, G. & Kulane, A. (2013). Dowry practices and their negative consequences from a female perspective in Karachi, Pakistan — a qualitative study. *Health* 5(7D), 84–91. Tilgjengelig fra http://ecommons.aku.edu/pakistan_fhs_son/160 [lastet ned 23. februar 2020]
- Baloch, S.M. (2019, 17. mai). Pakistan authorities record a dozen cases of 'honour' killing in a fortnight. *The Guardian*. Tilgjengelig fra <https://www.theguardian.com/global-development/2019/may/17/pakistan-authorities-record-a-dozen-cases-of-honour-killing-in-a-fortnight> [lastet ned 17. mai 2020]
- Bari, F. (2000 juli). *Women in Pakistan*. Manila: Asian Development Bank. Tilgjengelig fra <https://www.adb.org/sites/default/files/institutional-document/32562/women-pakistan.pdf> [lastet ned 28. februar 2020]
- BBC (2017, 10. mars). Pakistan passes law recognising Hindu minority marriage. *BBC*. Tilgjengelig fra <https://www.bbc.com/news/world-asia-39233567> [lastet ned 16. desember 2019]
- Bilal, M. (2016, 6. oktober). Pakistan passes anti-honour killings and anti-rape bills. *Dawn*. Tilgjengelig fra <https://www.dawn.com/news/1288177> [lastet ned 11. mars 2020]
- Bredal, A. & Værstad, T.L. (2014). *Gift, men ugift. Om utenomrettslige religiøse vigslar*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning. Tilgjengelig fra <https://samfunnsforskning.brage.unit.no/samfunnsforskning-xmlui/handle/11250/2599700> [lastet ned 7. juli 2020]
- Caruso, C. & Gralki, P. (2020, 11. februar). Pakistan court rules that men can marry underage girls after they've had their first period. *Global Citizen*. Tilgjengelig fra <https://www.globalcitizen.org/en/content/pakistan-court-allows-men-to-marry-underage-girls/> [lastet ned 25. februar 2020]
- Charsley, K. (2005, mars). Unhappy husbands: Masculinity and migration in transnational Pakistani marriages. *The Journal of the Royal Anthropological Institute*. 11(1), 85–105.
- Charsley, K. (2013). *Transnational Pakistani Connections: Marrying 'Back Home'*. New York: Routledge.
- Child Marriage Restraint Act (1929). *Child Marriage Restraint Act, 1929*. Tilgjengelig fra <http://www.refworld.org/docid/4c3f19a02.html> [lastet ned 14. februar 2020]

- Christian Marriage Act (1872). *Christian Marriage Act, 1872*. Tilgjengelig fra <http://www.punjablaws.punjab.gov.pk/public/dr/CHRISTIAN%20MARRIAGE%20ACT,%201872.doc.pdf> [lastet ned 13. januar 2020]
- CLAAS, dvs. Centre for Legal Aid Assistance & Settlement (2018). *Annual Report 2017*. Lahore: CLAAS. Tilgjengelig fra <http://claasfamily.com/wp-content/uploads/2018/07/Annual-Report-2017.pdf> [lastet ned 8. januar 2020]
- [Criminal Law Amendment Act] (2004). *Criminal Law (Amendment) Act, 2004*. Tilgjengelig fra <https://evaw-global-database.unwomen.org/-/media/files/un%20women/vaw/full%20text/asia/criminal%20law%20amendment%20act%202004/pakistan%20%20criminal%20law%20amendment%20act%202004.pdf?vs=4652> [lastet ned 20. mars 2020]
- [Criminal Law Amendment Act] (2011). *The Prevention of Anti-Women Practices (Criminal Law Third Amendment) Act, 2011*. Tilgjengelig fra http://www.na.gov.pk/uploads/documents/1329729400_262.pdf [lastet ned 23. mars 2020]
- Critelli, F.M. (2012, september). Between law and custom: Women, family law and marriage in Pakistan. *Journal of comparative family studies* 43(5), 673–693.
- The Dissolution of Muslim Marriages Act (1939). *The Dissolution of Muslim Marriages Act, 1939*. Tilgjengelig fra <https://www.refworld.org/docid/4c3f1c632.html> [lastet ned 16. mai 2020]
- Dowry and Bridal Gifts (Restriction) Act (1976). *Dowry and Bridal Gifts (Restriction) Act, 1976*. Tilgjengelig fra <https://pakistanlawyer.com/2019/04/12/dowry-and-bridal-gifts-restriction-act-1976/> [lastet ned 19. februar 2020]
- DW, dvs. Deutsche Welle (2017, 2. november). Pakistan court backs first wife in landmark polygamy case. *DW*. Tilgjengelig fra <https://www.dw.com/en/pakistan-court-backs-first-wife-in-landmark-polygamy-case/a-41213363> [lastet ned 19. februar 2020]
- Ferrari de Carli, E. (2008). *Religion, juss og rettigheter: Om skilsmisse, polygami og shari'a-råd*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning. Tilgjengelig fra <https://samfunnsforskning.brage.unit.no/samfunnsforskning-xmliui/handle/11250/177613?locale-attribute=no> [lastet ned 15. april 2020]
- Feroz, A. (1969, november). Age at marriage in Pakistan. *Journal of Marriage and Family* 31(4), 799–807.
- Gallup Pakistan (2020, 28. april). *Patterns of divorce status based on Pakistan Social and Living Standards Measurement Surveys*. Islamabad; Gallup Pakistan. Tilgjengelig fra <https://gallup.com.pk/wp-content/uploads/2020/04/Report-on-Patterns-of-Divorce-Status-based-on-PSLM.pdf> [lastet ned 20. mai 2020]
- Ghouri, A.M. & Abrar, N. (2010, 28. mars). The women violence in Pakistan: Evidence from rural and urban areas. *European Journal of Social Sciences* 16(2), 267–274. Tilgjengelig fra https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2030456 [lastet ned 25. februar 2020]
- Girls not Brides (u.å.). *Pakistan*. London: Girls not Brides. Tilgjengelig fra <https://www.girlsnotbrides.org/child-marriage/pakistan/> [lastet ned 20. januar 2020]
- Gulzar, S., Nauman, M., Yahya, F., Ali, S. & Yaqoob, M. (2012). Dowry system in Pakistan. *Asian Economic and Financial Review* 2(7), 784–794. Tilgjengelig fra <http://www.aessweb.com/pdf-files/784-794.pdf> [lastet ned 18. mars 2020]

- Hamid, S., Stephenson, R. & Rubenson, B. (2011, januar). Marriage decision making, spousal communication, and reproductive health among married youth in Pakistan. *Global Health Action* 4(1). Tilgjengelig fra <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.3402/gha.v4i0.5079> [lastet ned 7. juli 2020]
- HRCP (2014, mars). *State of Human Rights in 2013*. Lahore: HRCP. Tilgjengelig fra <http://www.hrcp-web.org/hrcpweb/report14/AR2013.pdf> [lastet ned 15. mai 2020]
- HRCP (2015, mars). *State of Human Rights in 2014*. Lahore: HRCP. Tilgjengelig fra <http://hrcp-web.org/hrcpweb/data/HRCP%20Annual%20Report%202014%20-%20English.pdf> [lastet ned 7. mai 2020]
- HRCP (2019, mars). *State of Human Rights in 2018*. Lahore: HRCP. Tilgjengelig fra <http://hrcp-web.org/publication/wp-content/uploads/2019/04/State-of-Human-Rights-in-2018-English.pdf> [lastet ned 7. januar 2020]
- [Hudood Ordinance] (1979, 10. februar). *The Offence of Zina (Enforcement of Hudood) Ordinance, 1979*. Tilgjengelig fra <http://www.refworld.org/docid/4db999952.html> [lastet ned 8. mai 2020]
- Hussain, R. (1999, januar). *Community perceptions of reasons for preference for consanguineous marriages in Pakistan*. Wollongong: University of Wollongong. Tilgjengelig fra <http://ro.uow.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1042&context=hbspapers> [lastet ned 17. februar 2020]
- Ijaz, Saroop (2017, 25. september). 'Honor' killings continue in Pakistan despite new law. New York: Human Rights Watch. Tilgjengelig fra <https://www.hrw.org/news/2017/09/25/honor-killings-continue-pakistan-despite-new-law> [lastet ned 11. april 2020]
- Ijaz, Saroop (2018, 9. november). *Time to end child marriage in Pakistan*. New York: Human Rights Watch. Tilgjengelig fra <https://www.hrw.org/news/2018/11/09/time-end-child-marriage-pakistan> [lastet ned 4. januar 2020]
- IRB, dvs. Immigration and Refugee Board of Canada (2004, 31. august). *Pakistan: Whether a marriage that is performed over the telephone is legally recognized in Pakistan; if so, the conditions that must be fulfilled and the procedure that must be followed for such a marriage to be valid and legal; whether a marriage that is performed over the telephone, where the bride is in Montreal, the groom is in New York and the witnesses and everyone else associated with the wedding is in Pakistan, is legal; if so, the location that would be entered into the Nikah Nama, or marriage certificate, as the place of marriage*. Ottawa: IRB. Tilgjengelig fra <https://www.refworld.org/docid/42df615137.html> [lastet ned 20. mai 2020]
- IRB (2007, 19. november). *Pakistan: The position of the Hazara community regarding the "muttah"*. Ottawa: IRB. Tilgjengelig fra <https://www.refworld.org/docid/47d6547028.html> [lastet ned 25. februar 2020]
- IRB (2009, 19. november). *Intermarriage between a non-Ahmadi Muslim and an Ahmadi; whether the marriage would be legally recognized; the consequences for the couple and the officiant of the marriage*. Ottawa: IRB. Tilgjengelig fra http://www.ecoi.net/local_link/130677/242594_de.html [lastet ned 14. januar 2020]
- IRB (2012, 24. oktober). *Afghanistan: Whether seigha (temporary marriage) is practiced in Afghanistan and by which groups*. Ottawa: IRB. Tilgjengelig fra <https://www.refworld.org/docid/5121ecc42.html> [lastet ned 21. februar 2020]
- IRB (2013, 14. januar). *Pakistan: Information on marriage registration, including mixed marriages*. Ottawa: IRB. Tilgjengelig fra <https://www.refworld.org/docid/51222d762.html> [lastet ned 18. mai 2020]

- Javaid, M. (2014, 18. august). Forced conversions torment Pakistan's Hindus. *Al Jazeera*. Tilgjengelig fra <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2014/08/forced-conversions-torment-pakistan-hindus-201481795524630505.html> [lastet ned 15. januar 2020]
- Khan, R. (2018, 22. desember). Pakistani celebrities raise voice against dowry culture. *Gulf News*. Tilgjengelig fra <https://gulfnews.com/world/asia/pakistan/pakistani-celebrities-raise-voice-against-dowry-culture-1.61073543> [lastet ned 30. januar 2020]
- Khokhar, S. (2019a, 12. juli). Threats to a couple: she is a Muslim and "must not love" a Christian. *AsiaNews.it*. Tilgjengelig fra <http://www.asianews.it/news-en/-Threats-to-a-couple-she-is-a-Muslim-and-must-not-love-a-Christian-48755.html> [lastet ned 20. januar 2020]
- Khokhar, S. (2019b, 24. september). Christian couple: the lack of a marriage law encourages conversions to Islam. *AsiaNews.it*. Tilgjengelig fra <http://www.asianews.it/news-en/Christian-couple-the-lack-of-a-marriage-law-encourages-conversions-to-Islam-48085.html> [lastet ned 1. november 2019]
- Kirkeberg, M.I., Dzamarija, M.T., Bratholmen, N.V.L. & Strøm, F. (2019, 4. juli). *Norskfødte med innvandrereforeldre – hvordan går det med dem?* Oslo: SSB. Tilgjengelig fra <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/attachment/391638?ts=16bb80598d8> [lastet ned 14. februar 2020]
- KTKN, dvs. Kompetanseteamet mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og negativ sosial kontroll (2019, mars). *Årsrapport 2018 – Kompetanseteamet mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og negativ sosial kontroll*. Oslo: Barne-, ungdoms og familiedirektoratet. Tilgjengelig fra https://bufdir.no/globalassets/global/arsrapport_kompetanseteamet_2018.pdf [lastet ned 10. mars 2020]
- Lari, M.Z. (2011, november) *'Honour Killings' in Pakistan and Compliance of Law*. Islamabad: Aurat Foundation. Tilgjengelig fra http://www.af.org.pk/pub_files/1366345831.pdf [lastet ned 1. mai 2020]
- Law and Justice Commission of Pakistan (u.å.). *Prohibiting excessive expenditure on marriage ceremony and dowry*. Sydney: Commonwealth Legal Information Institute. Tilgjengelig fra <http://www.commonlii.org/pk/other/PKLJC/reports/59.html> [lastet ned 7. mars 2020]
- Letvik, H. & Sætran, F. (2015, 17. desember). Ektepar dømt til 21 års fengsel for trippeldrap. *Aftenposten*. Tilgjengelig fra <https://www.aftenposten.no/norge/i/LjKR/ektepar-doemt-til-21-aars-fengsel-for-trippeldrap> [lastet ned 17. juli 2020]
- Mahmood, S. & Nye, C. (2013, 13. mai). I do... for now. UK Muslims revive temporary marriages. *BBC*. Tilgjengelig fra <https://www.bbc.com/news/uk-22354201> [lastet ned 25. februar 2020]
- Makino, M. (2014, mars). *Dowry and womens status in rural Pakistan*. Tokyo: Institute of Developing Economies. Tilgjengelig fra http://210.148.106.167/library/Japanese/Publish/Download/Report/2013/pdf/C23_ch2.pdf [lastet ned 7. juli 2020]
- Makino, M. (2019). Marriage, dowry, and women's status in rural Punjab, Pakistan. *Journal of Population Economics* 32(3), 769–797. Tilgjengelig fra <https://link.springer.com/article/10.1007/s00148-018-0713-0> [lastet ned 7. juli 2020]
- Malik, I.H. (2008). *Culture and customs of Pakistan*. London: Greenwood Press.
- Marriages (Prohibition of Wasteful Expenses) Act (1997). *Marriages (Prohibition of Wasteful Expenses) Act, 1997*. Tilgjengelig fra http://www.na.gov.pk/uploads/documents/1324606722_745.pdf [lastet ned 8. mars 2020]

- [MFLO] (1961). *Muslim Family Laws Ordinance, 1961*. Tilgjengelig fra <http://www.refworld.org/docid/4c3f1e1c2.html> [lastet ned 19. januar 2020]
- Moen, B. (2009, september). *Tilhørighetens balanse. Norsk-pakistanske kvinners hverdagsliv i transnasjonale familier*. Oslo: NOVA. Tilgjengelig fra <https://bufdir.no/bibliotek/Dokumentside/?docId=BUF00000872> [lastet ned 7. juli 2020]
- Norsk Folkemuseum (2008, 12. juni). *Pakistanske bryllupsskikker*. Oslo: Norsk Folkemuseum. Upublisert manuskript.
- NTB (2015, 17. desember). Tre norskpakistanere dømt for trippeldrap. VG. Tilgjengelig fra <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/LKQqx/tre-norskpakistanere-doemt-for-trippeldrap> [lastet ned 12. mai 2020]
- NTB (2020, 21. april). Mann i 60-årene tiltalt for å ha bestilt drap på kona. *Dagsavisen*. Tilgjengelig fra <https://www.dagsavisen.no/nyheter/innenriks/mann-i-60-arene-tiltalt-for-a-ha-bestilt-drap-pa-kona-1.1703105> [lastet ned 17. juli 2020]
- Oslo tingrett (2019, 22. november). *Rettslig overprøving av Utlendingsnemndas vedtak – 19-055488TVI-OTIR/07*. Oslo: Oslo tingrett. Tilgjengelig fra <https://lovdata.no/dokument/TRSIV/avgjorelse/toslo-2019-55488?q=19-055488> [lastet ned 7. juli 2020]
- Oxfam (2017, desember). *More than brides Alliance Pakistan Baseline Survey*. Haag: Oxfam. Tilgjengelig fra <https://oxfam.app.box.com/s/bugdm5jpg0ua3hd607gdvxru7gst3hb7> [lastet ned 29. februar 2020]
- Oxfam (2018, juni). *Marriage decision-making: A family affair*. Haag: Oxfam Novib. Tilgjengelig fra <https://oxfamilibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/620535/rr-marriage-family-affair-social-norms-210618-en.pdf?sequence=2&isAllowed=y> [lastet ned 1. mars 2020]
- Oxford Islamic Studies Online (u.å.). *Tahlil*. Tilgjengelig fra http://www.oxfordislamicstudies.com/article/opr/t125/e2304?_hi=0&_pos=7108 [lastet ned 16. mai 2020]
- [Pakistan Penal Code] (1860, 6. oktober). *Pakistan Penal Code (Act XLV of 1860)*. Tilgjengelig fra <http://www.pakistani.org/pakistan/legislation/1860/actXLVof1860.html> [lastet ned 14. februar 2020]
- [PDHS 2006–07] (2008, juni). *Pakistan Demographic and Health Survey 2006–07*. Islamabad: National Institute of Population Studies. Tilgjengelig fra <https://dhsprogram.com/pubs/pdf/FR200/FR200.pdf> [lastet ned 15. februar 2020]
- [PDHS 2017–18] (2019, januar). *Pakistan Demographic and Health Survey 2017–18*. Islamabad: National Institute of Population Studies. Tilgjengelig fra <https://dhsprogram.com/pubs/pdf/FR354/FR354.pdf> [lastet ned 25. februar 2020]
- Punjab Police (2019). *Honour killing reported cases (2011–2018)*. Lahore: Punjab Police. Tilgjengelig fra <https://punjabpolice.gov.pk/honour-killings> [lastet ned 17. mai 2020]
- Qadir, F., de Silva, P., Prince, M. & Khan, M. (2005, mai). Marital satisfaction in Pakistan: A pilot investigation. *Sexual and Relationship Therapy* 20(2), 195–209.
- RDC, dvs. Refugee Documentation Centre (Ireland) (2014, mai). *Country Marriage Pack Pakistan*. Dublin: RDC. Tilgjengelig fra http://www.ecoi.net/file_upload/1930_1412161380_pakistan-may-2014.pdf [lastet ned 14. januar 2020]
- Rehman, S. (2019, 16. januar). Child marriage and the law. *The News*. Tilgjengelig fra <https://www.thenews.com.pk/print/419424-child-marriage-and-the-law> [lastet ned 24. februar 2020]

- Reuters (2014, 27. mai). Honour killing: Woman killed outside Lahore High Court. *The Express Tribune*. Tilgjengelig fra <http://tribune.com.pk/story/713749/honour-killing-woman-killed-outside-lahore-high-court/> [lastet ned 15. mai 2020]
- Sajid, I. (2017, 18. juli). Among Pakistan's Pashtun, arranged marriages the norm. *Anadolu Agency*. Tilgjengelig fra <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/among-pakistans-pashtun-arranged-marriages-the-norm/864113> [lastet ned 2. mars 2020]
- Shah, W.A. (2017, 6. mars). View from the courtroom: New bill for banning dowry tabled as existing law ignored. *Dawn*. Tilgjengelig fra <https://www.dawn.com/news/1318742> [lastet ned 8. mars 2020]
- Shah, W.A. (2018, 26. februar). No mention of dowry in new marriage-related law. *Dawn*. Tilgjengelig fra <https://www.dawn.com/news/1391808> [lastet ned 3. februar 2020]
- Shaikh, Ali (u.å.). *Law of divorce and khula in Pakistan*. Lahore/Karachi: Mumtaz & Associates. Tilgjengelig fra [https://www.maw.org.pk/pdf/Law%20of%20Divorce%20in%20Pakistan%20\(Article\).pdf](https://www.maw.org.pk/pdf/Law%20of%20Divorce%20in%20Pakistan%20(Article).pdf) [lastet ned 22. mai 2020]
- SIGI, dvs. Social Institutions & Gender Index (u.å.). *Pakistan. Discriminatory Family Code 2012*. Paris: SIGI. Tilgjengelig fra <http://genderindex.org/sites/default/files/datasheets/PK.pdf> [lastet ned 30. juli 2015]
- [The Sindh Child Marriages Restraint Act 2013] (2014, 11. juni). *The Sindh Child Marriages Restraint Act, 2013*. Tilgjengelig fra <http://sindhlaws.gov.pk/setup/publications/PUB-14-000238.pdf> [lastet ned 5. februar 2020]
- South Asia Monitor (2019, 30. desember). Pakistan: Government unable to prevent forced marriages, conversions of minority women – analysis. *EurasiaReview*. Tilgjengelig fra <https://www.eurasiareview.com/30122019-pakistan-government-unable-to-prevent-forced-marriages-conversions-of-minority-women-analysis/> [lastet ned 10. mars 2020]
- The Times of India (2018, 14. mars). Pakistan's Punjab Assembly passes historic bill to regulate Sikh Marriages. *The Times of India*. Tilgjengelig fra <https://timesofindia.indiatimes.com/world/pakistan/pakistans-punjab-assembly-passes-historic-bill-to-regulate-sikh-marriages/articleshow/63303961.cms> [lastet ned 5. desember 2019]
- Trading Economics (u.å.). *Pakistan – median age at first marriage (women ages 25–49)*. New York: Trading Economics. Tilgjengelig fra <https://tradingeconomics.com/pakistan/median-age-at-first-marriage-women-ages-25-49-q4-wb-data.html> [lastet ned 5. mai 2020]
- UK FCO, dvs. UK Foreign & Commonwealth Office (2018, mars). *Forced Marriage Unit Statistics 2017*. London: UK FCO. Tilgjengelig fra https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/730155/2017_FMU_statistics_FINAL.pdf [lastet ned 10. mars 2020]
- UK FCO (2019). *Forced Marriage Unit 2018; figures and tables*. London: UK FCO. Tilgjengelig fra <https://www.gov.uk/government/statistics/forced-marriage-unit-statistics-2018> [lastet ned 10. mars 2020]
- U.S. Department of State (2014). *Country Reports on Human Rights Practices for 2013 – Pakistan*. Washington D.C.: U.S. Department of State. Tilgjengelig fra <https://2009-2017.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/humanrightsreport/index.htm?year=2013&dliid=220402> [lastet ned 28. april 2020]

- U.S. Department of State (2020). *Country Reports on Human Rights Practices for 2019 – Pakistan*. Washington D.C.: U.S. Department of State. Tilgjengelig fra <https://www.state.gov/reports/2019-country-reports-on-human-rights-practices/pakistan/> [lastet ned 17. mai 2020]
- Usman, A. & Amjad, A. (2013). Caste based endogamy in a Punjabi village of Pakistan. *South Asian Studies* 28(2), 341–352. Tilgjengelig fra https://www.researchgate.net/publication/313820941_Caste_Based_Endogamy_in_a_Punjabi_Village_of_Pakistan [lastet ned 7. juli 2020]
- Utrop (2020, 11. mai). Færre ekteskap inngås mellom søskenbarn. *Utrop*. Tilgjengelig fra <https://www.utrop.no/nyheter/nytt/216662/> [lastet ned 22. juli 2020]
- Vogt, K. (2018, 20. februar). *Purdah*. Oslo: Store norske leksikon. Tilgjengelig fra <https://snl.no/purdah> [lastet ned 6. juli 2020]
- Waqar, M. (2017, 1. november). Pakistan makes landmark ruling against man for second marriage. *Reuters*. Tilgjengelig fra <https://www.reuters.com/article/us-pakistan-marriage-court/pakistan-makes-landmark-ruling-against-man-for-second-marriage-idUSKBN1D15GG> [lastet ned 11. februar 2020]
- Wikan, U. (2008). *Om ære*. Oslo: Pax Forlag.
- Winther, K.M. (2006). *Forced marriages in a human rights and women's rights perspective, exemplified through Norwegian and Pakistani legislation*. Oslo: Universitetet i Oslo. Tilgjengelig fra https://www.jus.uio.no/ior/forskning/omrader/kvinnerett/publikasjoner/skriftserien/dokumenter/60_Winther.pdf [lastet ned 29. februar 2020]
- Zaman, R.M., Stewart, S. & Zaman, T.R.. (2006). Pakistan: Culture, community and familial obligations in a Muslim society. I: Georgas, J., Berry, J.W., Vijver, F.J.R.v.d., Kagitçibasi, Ç. & Poorting, Y.H. (red.), *Families across Cultures: A 30-nation psychological study*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Zaman, S. (2014, oktober). *Forced marriages and inheritance deprivation*. Islamabad: Aurat Foundation.

7.2 Muntlige kilder

- Advokat. Møte i Lahore november 2017.
- FN-organisasjon. Møte i Islamabad 26. mars 2014 og 13. april 2015.
- Forskningskoordinator. E-post 25. juni 2015.
- HRCF, dvs. Human Rights Commission of Pakistan. Møter i Lahore 22. november 2012, 27. mars 2014 og november 2017.
- Internasjonal NGO. Møte i Islamabad 25. mars 2014 og 16. mai 2015.
- Kristne parlamentsmedlemmer, kristne medlemmer av provinsforsamlingen i Punjab. Møte i Lahore 23. november 2017.
- Lokal NGO. Møte i Islamabad 20. november 2012.
- Lokal kilde. Møte i Gujrat 14. april 2015.
- Lokal kvinneverettsorganisasjon. Møte i Islamabad 21. november 2012 og 13. april 2015.
- Menneskerettighetsadvokat. Møte i Lahore 14. april 2015.

Representanter for en rekke lokale kristne organisasjoner, som Dignity First og Centre for Legal Aid Assistance & Settlement (CLAAS). Møte i Lahore 23. november 2017.

Sentrale ledere for ahmadiyya-menigheten. Møter i Rabwah i mars 2014 og november 2017.